

Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор

Марина ГРИНЬОВА

« 23 »

Листопада

2025 р.

ПРОГРАМА

та методичні рекомендації
до Атестаційного Екзамену
з професійно-педагогічної підготовки

на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»
за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Географія)»

Укладачі:

Володимир МОКЛЯК – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та андрагогіки;

Ніна АТАМАНЧУК – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри кризової психології;

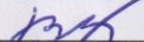
Олена ЖДАНОВА-НЕДІЛЬКО – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна;

Ольга ГУБАРЬ – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри технологій корекційної та інклюзивної освіти, логопедії та реабілітології;

Анжела ШУКАНОВА – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри географії, методики її навчання та туризму;

Узгоджена на засіданні кафедри загальної педагогіки та андрагогіки

Протокол № 10 від 25 листопада 2025 року

Завідувач кафедри (В. М. Мокляк)

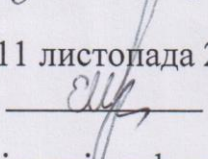
Узгоджена на засіданні кафедри кризової психології

Протокол № 4 від 19 листопада 2025 року

Завідувач кафедри (Н. М. Атаманчук)

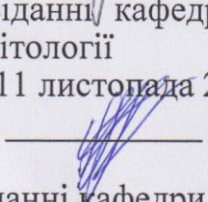
Узгоджена на засіданні кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна

Протокол № 6 від 11 листопада 2025 року

Завідувач кафедри (О. Г. Жданова-Неділько)

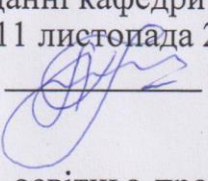
Узгоджена на засіданні кафедри технологій корекційної та інклюзивної освіти, логопедії та реабілітології

Протокол № 8 від 11 листопада 2025 року

Завідувач кафедри (О. Г. Губарь)

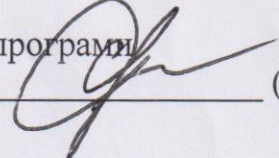
Узгоджена на засіданні кафедри географії, методики її навчання та туризму

Протокол № 5 від 11 листопада 2025 року

Завідувач кафедри (А. А. Шуканова)

Відповідає освітньо-професійній програмі «Середня освіта (Географія)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затвердженої Вченою радою ПНПУ імені В.Г. Короленка, протокол №14 від 28.06.2022 р.

Гарант освітньо-професійної програми

«Середня освіта (Географія)» (С. П. Сарнавський)

Затверджена вченою радою факультету комп'ютерних наук, математики, фізики та економіки Полтавського національного педагогічного університету імені

В. Г. Короленка

26 листопада 2025 р., протокол №10

ЗМІСТ

1.	Програма Атестаційного Екзамену	3
2.	Критерії оцінювання результатів складання Атестаційного Екзамену	5
3.	Форма Атестаційного Екзамену	13
4.	Структура Атестаційного Екзамену	13
5.	Порядок оцінювання результатів Атестаційного Екзамену	14
6.	Джерела інформації, інструменти та обладнання, дозволені для використання в процесі складання Атестаційного Екзамену	15
7.	Програмовий зміст Атестаційного Екзамену	16
8.	Методичні рекомендації з підготовки до Атестаційного Екзамену	19
8.1.	Блок «Педагогіка»	19
8.2.	Блок «Психологія»	32
8.3.	Блок «Основи педагогічної майстерності»	37
8.4.	Блок «Методика позашкільної освіти»	39
8.5.	Блок «Основи інклюзивної освіти»	42
9.	Джерела інформації з підготовки до Атестаційного Екзамену	45

1. Програма атестаційного екзамену

<p style="text-align: center;">Програмний результат навчання освітньої програми</p>	<p style="text-align: center;">Компоненти освітньої програми (дисципліни), спрямовані на формування результату навчання</p>	<p style="text-align: center;">Засоби діагностики рівня досягнення результату навчання</p>
<p>ПРН 6. Знати і застосовувати сучасні теоретичні та практичні основи методики навчання географії в школі на засадах компетентісно орієнтованого підходу.</p>	<p style="text-align: center;">«Педагогіка» «Психологія» «Основи педагогічної майстерності» «Методика позашкільної освіти» «Основи інклюзивної освіти»</p>	<p>Блок «Педагогіка»: 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21. Блок «Психологія»: 33, 35, 38-47, 51-54. Блок «Основи педагогічної майстерності»: 63, 64, 65, 68, 69, 70. Блок «Методика позашкільної освіти»: 76-80. Блок «Основи інклюзивної освіти»: 81, 82, 85, 88, 89.</p>
<p>ПРН 7. Знати і застосовувати психолого-педагогічні основи навчання і виховання учнів, педагогічної майстерності вчителя.</p>	<p style="text-align: center;">«Педагогіка» «Психологія» «Основи педагогічної майстерності» «Методика позашкільної освіти» «Основи інклюзивної освіти»</p>	<p>Блок «Педагогіка»: 1-30. Блок «Психологія»: 31-60. Блок «Основи педагогічної майстерності»: 61-70. Блок «Методика позашкільної освіти»: 73, 76-80. Блок «Основи інклюзивної освіти»: 81, 82, 85.</p>
<p>ПРН 10. Уміти працювати автономно та в команді, мати навички міжособистісної взаємодії.</p>	<p style="text-align: center;">«Педагогіка» «Психологія» «Основи педагогічної майстерності» «Методика позашкільної освіти»</p>	<p>Блок «Педагогіка»: 7, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 24, 25. Блок «Психологія»: 35, 36, 37, 47, 55, 59. Блок «Основи педагогічної майстерності»: 65, 67, 68, 69, 70. Блок «Методика позашкільної освіти»: 77-80.</p>

<p>ПРН 17. Застосовувати методи діагностування досягнень учнів, здійснювати педагогічний супровід процесів соціалізації та професійного самовизначення учнів, підготовки їх до свідомого вибору життєвого шляху.</p>	<p>«Педагогіка» «Психологія» «Основи педагогічної майстерності» «Методика позашкільної освіти» «Основи інклюзивної освіти»</p>	<p>Блок «Педагогіка»: 7, 12, 13, 15, 16, 17, 21, 23-27. Блок «Психологія»: 31, 32, 33, 35, 38-46, 51-53, 57. Блок «Основи педагогічної майстерності»: 65, 68. Блок «Методика позашкільної освіти»: 72, 73, 76-80. Блок «Основи інклюзивної освіти»: 84, 86, 87, 89, 90.</p>
<p>ПРН 18. Уміти аналізувати сучасні педагогічні технології та методики навчання географії з метою забезпечення в освітньому середовищі сприятливих умов для кожного учня, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами, підвищення ефективності їх навчально-пізнавальної діяльності.</p>	<p>«Педагогіка» «Психологія» «Основи педагогічної майстерності» «Методика позашкільної освіти» «Основи інклюзивної освіти»</p>	<p>Блок «Педагогіка»: 4, 5, 6, 7, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21. Блок «Психологія»: 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38-47, 51-53. Блок «Основи педагогічної майстерності»: 62-70. Блок «Методика позашкільної освіти»: 72, 73, 76-80. Блок «Основи інклюзивної освіти»: 84, 86, 87, 89, 90.</p>
<p>ПРН 20. Проектувати урочну, позаурочну та позашкільну навчально-виховну роботу вчителя на підґрунті краєзнавчого принципу навчання географії.</p>	<p>«Методика позашкільної освіти»</p>	<p>Блок «Методика позашкільної освіти»: 77-80.</p>

2. Критерії оцінювання результатів складання атестаційного екзамену

Кількість балів за одне питання білету	Критерії оцінювання знань студента з кожного питання атестаційного екзамену (окремо для кожного блоку питань)
Педагогіка	
34	Студент у повному обсязі розкрив питання на основі глибоких систематизованих знань з навчальної дисципліни; ґрунтовно та розгорнуто аргументує кожне ствердження та умовивід; демонструє творчий особистісно зорієнтований підхід до розв'язання проблем навчання і виховання учнів основної школи; глибоко обізнаний з основною та додатковою науково-методичною педагогічною літературою; підтверджує теоретичні положення прикладами з навчальних та виробничих педагогічних практик; відповідь грамотна, логічна й послідовна; чітко і логічно відповідає на поставлені екзаменаторами запитання, демонструє високий рівень розвитку аналітичного міркування; виявляє високий ступінь сформованості професійно-особистісної культури.
30	Студент достатньо повно розкрив питання на основі систематизованих знань з навчальної дисципліни; аргументує кожне ствердження та умовивід; демонструє особистісно зорієнтований підхід до розв'язання проблем навчання і виховання учнів основної школи; обізнаний з основною та додатковою науково-методичною педагогічною літературою; підтверджує теоретичні положення прикладами з навчальних та виробничих педагогічних практик; відповідь грамотна, логічна й послідовна; відповідає на поставлені екзаменаторами запитання з несуттєвими помилками; демонструє достатній рівень розвитку аналітичного міркування; виявляє належний ступінь сформованості професійно-особистісної культури.
27	Студент в цілому розкрив питання на основі частково систематизованих знань з навчальної дисципліни; аргументує окремі ствердження та умовиводи; демонструє здатність до розв'язання проблем навчання і виховання учнів основної школи; обізнаний з основною науково-методичною педагогічною літературою; підтверджує теоретичні положення одиничними прикладами з навчальних та виробничих педагогічних практик; відповідь грамотна й послідовна; відповідає на поставлені екзаменаторами запитання з незначними помилками, демонструє достатній рівень розвитку аналітичного міркування; виявляє належний ступінь сформованості професійно-особистісної культури.
24	Студент розкрив питання на репродуктивному рівні; виявляє утруднення відносно аргументації власних стверджень та умовиводів; демонструє обмежену здатність до розв'язання проблем навчання і виховання учнів основної школи; частково обізнаний з основною науково-методичною педагогічною літературою; підтверджує теоретичні положення єдиним прикладом із навчальних та виробничих педагогічних практик; відповідь частково структурована; невпевнено відповідає на поставлені екзаменаторами запитання з помилками, не демонструє здатності до аналітичного міркування; виявляє посередній ступінь сформованості професійно-особистісної культури.

20	Студент розкрив питання на репродуктивному рівні, виявляє значні утруднення відносно аргументації власних стверджень, не робить умовиводів; демонструє посередні вміння щодо розв'язання проблем навчання і виховання учнів основної школи; частково обізнаний з основною науково-методичною педагогічною літературою; не підтверджує теоретичні положення прикладами з навчальних та виробничих педагогічних практик; відповідь неструктурована; відповідає на поставлені екзаменаторами запитання із суттєвими помилками, не демонструє здатності до аналітичного міркування; виявляє мінімальний ступінь сформованості професійно-особистісної культури.
12	Студент фрагментарно розкрив питання на основі окремих положень і фактів, не аргументує власні ствердження, відсутні умовиводи; демонструє початкові вміння щодо розв'язання проблем навчання і виховання учнів основної школи; фрагментарно обізнаний з основною науково-методичною педагогічною літературою; не підтверджує теоретичні положення прикладами з навчальних та виробничих педагогічних практик; відповідь неструктурована; неправильно відповідає на поставлені екзаменаторами запитання, не демонструє здатності до аналітичного міркування; виявляє недостатній ступінь сформованості професійно-особистісної культури.
5	Студент фрагментарно розкрив питання на основі окремих положень, не аргументує власні ствердження, відсутні умовиводи; не демонструє початкових умінь щодо розв'язання проблем навчання і виховання учнів основної школи; не обізнаний з основною науково-методичною педагогічною літературою; не підтверджує теоретичні положення прикладами з навчальних та виробничих педагогічних практик; відповідь неструктурована; неправильно відповідає на поставлені екзаменаторами запитання, не демонструє здатності до аналітичного міркування; не володіє професійно-особистісною культурою.
Психологія	
33	Студент має сформовані компетентності з навчальної дисципліни «Психологія»; знає та розуміє закономірності й механізми основних психічних явищ; демонструє навички самостійної роботи в контексті аналізу різних теоретичних і методологічних позицій; показує високий рівень здатності використовувати отримані знання на практиці; послуговується науковою термінологією; застосовує установку вчителя-гуманіста, комунікатора і творця. Виклад матеріалу глибоко обґрунтований, логічний, переконливий; містить власні приклади, що свідчить про творче застосування матеріалу. Відповідь стилістично та граматично правильна.
29	Студент має сформовані компетентності з навчальної дисципліни «Психологія»; демонструє вміння зіставлення й узагальнення теоретичного матеріалу; логічно структурує думку при встановленні зв'язків функцій психіки, форм її прояву та вікових особливостей розвитку в онтогенезі; послуговується науковою термінологією; здатний використовувати новітні технології психоемоційної регуляції поведінки. Виклад матеріалу свідомий, повний, логічно обґрунтований, але з деякими неточностями у другорядному матеріалі; сформовані вміння пов'язувати теоретичний матеріал із практикою, але може допустити неточності в формулюванні, незначні помилки в наведених психологічних прикладах педагогічної діяльності. Відповідь стилістично та граматично правильна.

26	Студент має сформовані компетентності з навчальної дисципліни «Психологія»; в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань; демонструє вміння зіставлення й узагальнення теоретичного матеріалу; достатньо повно аргументує власні думки при встановленні причинно-наслідкових зв'язків функцій психіки, форм її прояву та вікових особливостей розвитку в онтогенезі; послуговується науковою термінологією. Виклад матеріалу свідомий, але недостатньо повний і аргументований із несуттєвими окремими неістотними неточностями і незначними помилками у засвоєнні певного питання.
23	Студент відтворює значну частину навчального матеріалу з курсу «Психологія», висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень; демонструє свідоме відтворення матеріалу з істотними помилками; порушено логічність та послідовність викладу. У викладі матеріалу недостатньо проявляється самостійність і критичність мислення; демонструє труднощі у встановленні причинно-наслідкових зв'язків психічного розвитку особистості з її діяльністю, навчанням та вихованням. Відповідь стилістично правильна, але містить незначні граматичні помилки.
20	Студент знає основні теми курсу, має уявлення про закономірності функцій психіки, форм її прояву та вікових особливостей розвитку в онтогенезі, але його знання мають загальний характер, іноді не підкріплені прикладами. Замість чіткого термінологічного визначення пояснює теоретичний матеріал на побутовому рівні. Має прогалини в теоретичному курсі та практичних вміннях. Виклад матеріалу поверховий (без аргументації й обґрунтування); не демонструє здатність встановлювати причинно-наслідкові зв'язки психічного розвитку особистості з її діяльністю, вихованням, навчанням. Відповідь стилістично правильна, але містить істотні граматичні помилки.
12	Студент показує несвідоме, механічне відтворення матеріалу зі значними помилками та прогалинами; судження необґрунтовані; недостатньо проявляється самостійність мислення. Виклад матеріалу фрагментарний, не послідовний із усіх тем курсу; не володіє термінологією, оскільки понятійний апарат не сформований. Відповідь містить стилістичні та граматичні помилки
5	Студент не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань; неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.
Основи педагогічної майстерності	
33	Студент логічно і усвідомлено визначає структуру й сутність компонентів педагогічної майстерності; демонструє володіння техніками невербальної комунікації на високому рівні; продумано й результативно застосовує засоби виразності мовлення; виявляє вміння успішно діагностувати і конструктивно долати бар'єри в спілкуванні; демонструє цілевідповідність, творчо розробляючи задум взаємодії на основі сучасних технологій; успішно застосовує прийоми діалогізації педагогічного монологу, етичного захисту у спілкуванні, техніку «Я-висловлювання»; зорієнтований на постійне професійне самовдосконалення, здатний до об'єктивного самоаналізу та самопрогнозування; активний у реалізації проектів особистісного саморозвитку.

29	Студент знає структуру й сутність компонентів педагогічної майстерності; демонструє володіння техніками невербальної комунікації на достатньому рівні; володіє значним діапазоном засобів виразності мовлення; виявляє вміння долати бар'єри у спілкуванні; демонструє цілевідповідність, розробляючи задум взаємодії на основі сучасних технологій; здатний ситуативно грамотно варіювати різні стилі, моделі, позиції в спілкуванні; доцільно застосовує прийоми діалогізації педагогічного монологу, етичного захисту у спілкуванні, техніку «Я-висловлювання»; самокритичний, зорієнтований на постійне професійне самовдосконалення, зміст і сутність якого розуміє належною мірою.
26	Студент знає структуру й сутність компонентів педагогічної майстерності, припускаючись незначних помилок; демонструє володіння техніками невербальної комунікації на достатньому рівні; в цілому володіє засобами виразності мовлення; виявляє вміння долати бар'єри у спілкуванні; демонструє цілевідповідність, розробляючи задум взаємодії на основі окремих сучасних технологій; здатний варіювати різні стилі, моделі, позиції в спілкуванні; застосовує прийоми діалогізації педагогічного монологу; самокритичний, зорієнтований на професійне самовдосконалення, зміст і сутність якого розуміє належною мірою.
23	Студент може перелічити й розкрити загальний зміст компонентів педагогічної майстерності; демонструє володіння техніками невербальної комунікації на посередньому рівні, невербальна поведінка характеризується стандартизованістю та скутістю; володіє обмеженим діапазоном засобів виразності мовлення; виявляє часткові вміння долати бар'єри у спілкуванні; здатність варіювати різні стилі, моделі, позиції в спілкуванні проявляє безсистемно; прийоми діалогізації педагогічного монологу використовуються недостатньо, техніку «Я-висловлювання» застосовує несистемно, на інтуїтивному рівні; необхідність професійного самовдосконалення усвідомлює частково.
20	Студент частково розкриває загальний зміст компонентів педагогічної майстерності; демонструє володіння техніками невербальної комунікації на мінімальному рівні, невербальна поведінка характеризується стандартизованістю та скутістю; володіє обмеженим діапазоном засобів виразності мовлення; виявляє часткові вміння долати бар'єри у спілкуванні; не демонструє здатності варіювати різні стилі, моделі, позиції в спілкуванні; прийоми діалогізації педагогічного монологу використовуються недостатньо; необхідність професійного самовдосконалення усвідомлює частково.
12	Студент може перелічити компоненти педагогічної майстерності, відчуває ускладнення в розкритті їх змісту; невербальні засоби у спілкуванні одноманітні; мовлення емоційно бідне, інтонації невиразні, педагогічна розповідь будується як просте інформування; у спілкуванні часто виникають бар'єри, намагання їх подолати хаотичні, несистемні; студент може вдаватися до конфронтації з комунікативним партнером; здатність варіювати різні стилі, моделі, позиції в спілкуванні відсутня; необхідність професійного самовдосконалення частково усвідомлює, проте його зміст і способи уявляє обмежено.

5	<p>Студент не орієнтується в змісті і структурі педагогічної майстерності; невербальна поведінка надмірно скута, неконтрольована; мовлення монотонне, інтонаційно збіднене; моделювання педагогічної розповіді викликає значні ускладнення як у формуванні змісту, так і в його представленні аудиторії; не орієнтується в особливостях комунікативної ситуації, що призводить до виникнення комунікативних бар'єрів; адаптувати поведінку до професійних вимог не вміє; здатний до порушень принципів педагогічного такту і професійної етики; не усвідомлює необхідності професійного самовдосконалення або ж не має чітких уявлень про цей процес.</p>
Методика позашкільної освіти	
33	<p>Студент у повному обсязі розкрив питання на основі глибоких систематизованих знань з навчальної дисципліни «Методика позашкільної освіти»; ґрунтовно та розгорнуто аргументує кожне положення; демонструє творчий підхід до вирішення проблем навчання і виховання учнів у закладі позашкільної освіти; глибоко обізнаний із основною та додатковою науково-методичною педагогічною літературою; підтверджує теоретичні положення коректними прикладами; відповідь грамотна, логічна й послідовна; чітко й логічно відповідає на всі поставлені екзаменаторами запитання, демонструє високий рівень розвитку аналітичного мислення; виявляє високий ступінь сформованості самостійності та соціальної відповідальності як майбутній керівник гуртка закладу позашкільної освіти.</p>
29	<p>Студент достатньо повно розкрив питання на основі систематизованих знань з навчальної дисципліни «Методика позашкільної освіти»; аргументує кожне положення; демонструє особистісно зорієнтований підхід до вирішення проблем навчання і виховання учнів у закладі позашкільної освіти; обізнаний з основною та додатковою науково-методичною педагогічною літературою; підтверджує теоретичні положення коректними прикладами; відповідь грамотна, логічна й послідовна; відповідає на поставлені екзаменаторами запитання з несуттєвими помилками; демонструє достатній рівень розвитку аналітичного мислення; виявляє належний ступінь сформованості самостійності та соціальної відповідальності як майбутній керівник гуртка закладу позашкільної освіти.</p>
26	<p>Студент у цілому розкрив питання на основі частково систематизованих знань з навчальної дисципліни «Методика позашкільної освіти»; аргументує окремі положення; демонструє здатність до вирішення проблем навчання і виховання учнів у закладі позашкільної освіти; обізнаний з основною науково-методичною педагогічною літературою; підтверджує теоретичні положення одиничними прикладами; відповідь грамотна й послідовна; відповідає на поставлені екзаменаторами запитання з незначними помилками, демонструє достатній рівень розвитку аналітичного мислення; виявляє належний ступінь сформованості самостійності та соціальної відповідальності як майбутній керівник гуртка закладу позашкільної освіти.</p>

23	<p>Студент розкрив питання з навчальної дисципліни «Методика позашкільної освіти» на репродуктивному рівні; виявляє утруднення відносно аргументації власних тверджень; демонструє обмежену здатність до вирішення проблем навчання і виховання учнів у закладі позашкільної освіти; частково обізнаний з основною науково-методичною педагогічною літературою; підтверджує окремі теоретичні положення прикладами; відповідь частково структурована; невпевнено, з помилками відповідає на поставлені екзаменаторами запитання, не демонструє здатності до аналітичного мислення; виявляє посередній ступінь сформованості самостійності та соціальної відповідальності як майбутній керівник гуртка закладу позашкільної освіти.</p>
20	<p>Студент розкрив питання з навчальної дисципліни «Методика позашкільної освіти» на репродуктивному рівні, виявляє значні утруднення відносно аргументації власних тверджень, не робить висновків; демонструє посередні вміння щодо вирішення проблем навчання і виховання учнів у закладі позашкільної освіти; частково обізнаний з основною науково-методичною педагогічною літературою; не підтверджує теоретичні положення прикладами; відповідь неструктурована; відповідає на поставлені екзаменаторами запитання із суттєвими помилками, не демонструє здатності до аналітичного мислення; виявляє мінімальний ступінь сформованості самостійності та соціальної відповідальності як майбутній керівник гуртка закладу позашкільної освіти.</p>
12	<p>Студент фрагментарно розкрив питання з навчальної дисципліни «Методика позашкільної освіти» на основі окремих положень і фактів, не аргументує власні твердження, відсутні висновки; демонструє початкові вміння щодо вирішення проблем навчання і виховання учнів у закладі позашкільної освіти; фрагментарно обізнаний з основною науково-методичною педагогічною літературою; не підтверджує теоретичні положення прикладами; відповідь неструктурована; неправильно відповідає на поставлені екзаменаторами запитання, не демонструє здатності до аналітичного мислення; виявляє недостатній ступінь сформованості самостійності та соціальної відповідальності як майбутній керівник гуртка закладу позашкільної освіти.</p>
5	<p>Студент фрагментарно розкрив питання з навчальної дисципліни «Методика позашкільної освіти» на основі окремих положень, не аргументує власні твердження, відсутні висновки; не демонструє навіть початкових умінь щодо вирішення проблем навчання і виховання учнів у закладі позашкільної освіти; не обізнаний з основною науково-методичною педагогічною літературою; не підтверджує теоретичні положення прикладами; відповідь неструктурована; неправильно відповідає на поставлені екзаменаторами запитання, не демонструє здатності до аналітичного мислення; не володіє самостійністю та соціальною відповідальністю як майбутній керівник гуртка закладу позашкільної освіти.</p>

Основи інклюзивної освіти

33	<p>Студент демонструє високий рівень досягнення запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни «Основи інклюзивної освіти»; у повному обсязі розкрив зміст питання; вміє генерувати нові ідеї та пропонувати творчі рішення для розв'язання проблем інклюзивної освіти; ґрунтовно знає специфіку роботи з дітьми із порушеннями психофізичного розвитку; демонструє вміння здійснювати адаптацію та модифікацію навчальної програми відповідно до потенційних можливостей дитини з психофізичними порушеннями; володіє методичним інструментарієм інклюзивної освіти на високому рівні; виявляє здатність створення безпечного та комфортного інклюзивного освітнього середовища; знає і вміє використовувати ефективні стратегії взаємодії вчителя з батьками учнів з особливими освітніми потребами.</p>
29	<p>Студент демонструє достатній рівень досягнення запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни «Основи інклюзивної освіти»; достатньо повно розкрив зміст питання; знає специфіку роботи з дітьми із порушеннями психофізичного розвитку на достатньому рівні; демонструє вміння здійснювати адаптацію та модифікацію навчальної програми відповідно до потенційних можливостей дитини з психофізичними порушеннями; володіє методичним інструментарієм інклюзивної освіти на достатньому рівні; виявляє здатність створення безпечного та комфортного інклюзивного освітнього середовища; знає і вміє використовувати ефективні стратегії взаємодії вчителя з батьками учнів з особливими освітніми потребами.</p>
26	<p>Студент демонструє достатній рівень досягнення запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни «Основи інклюзивної освіти»; в цілому розкрив зміст питання; знає специфіку роботи з дітьми із порушеннями психофізичного розвитку на достатньому рівні, проте у відповіді допускає незначні помилки; демонструє вміння здійснювати адаптацію навчальної програми відповідно до потенційних можливостей дитини з психофізичними порушеннями; володіє методичним інструментарієм інклюзивної освіти на достатньому рівні; виявляє здатність створення комфортного інклюзивного освітнього середовища; знає і вміє використовувати окремі стратегії взаємодії вчителя з батьками учнів з особливими освітніми потребами.</p>
23	<p>Студент демонструє репродуктивний рівень досягнення запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни «Основи інклюзивної освіти»; розкрив зміст питання на репродуктивному рівні; знає специфіку роботи із дітьми з порушеннями психофізичного розвитку на репродуктивному рівні; демонструє вміння здійснювати адаптацію навчальної програми відповідно до потенційних можливостей дитини з психофізичними порушеннями, проте з де-якими утрудненнями; володіє методичним інструментарієм інклюзивної освіти на репродуктивному рівні; виявляє обмежену здатність створення комфортного інклюзивного освітнього середовища; обізнаний і частково вміє використовувати окремі стратегії взаємодії вчителя з батьками учнів з особливими освітніми потребами.</p>

20	<p>Студент демонструє репродуктивний рівень досягнення запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни «Основи інклюзивної освіти»; розкрив зміст питання на репродуктивному рівні, відчуваючи утруднення у власній аргументації; обізнаний зі специфікою роботи з дітьми із порушеннями психофізичного розвитку на мінімальному рівні; демонструє вміння здійснювати адаптацію навчальної програми відповідно до потенційних можливостей дитини з психофізичними порушеннями на мінімальному рівні; володіє методичним інструментарієм інклюзивної освіти на мінімальному рівні; виявляє обмежену здатність створення комфортного інклюзивного освітнього середовища; обізнаний і не вміє використовувати стратегії взаємодії вчителя з батьками учнів з особливими освітніми потребами.</p>
12	<p>Студент демонструє початковий рівень досягнення запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни «Основи інклюзивної освіти»; розкриває зміст питання, відчуваючи значні утруднення у власній аргументації; частково обізнаний зі специфікою роботи з дітьми із порушеннями психофізичного розвитку; демонструє вміння здійснювати адаптацію навчальної програми відповідно до потенційних можливостей дитини з психофізичними порушеннями на початковому рівні; володіє окремими методами інклюзивної освіти на початковому рівні; виявляє обмежену здатність створення комфортного інклюзивного освітнього середовища; обізнаний і не вміє використовувати окремі стратегії взаємодії вчителя з батьками учнів з особливими освітніми потребами.</p>
5	<p>Студент демонструє фрагментарний рівень досягнення запланованих результатів вивчення навчальної дисципліни «Основи інклюзивної освіти»; розкриває зміст питання на фрагментарному рівні, відчуваючи значні утруднення у власній аргументації; частково обізнаний зі специфікою роботи із дітьми з порушеннями психофізичного розвитку; не демонструє вміння здійснювати адаптацію навчальної програми відповідно до потенційних можливостей дитини з психофізичними порушеннями; не володіє методичним інструментарієм інклюзивної освіти; не виявляє здатності створювати комфортне інклюзивне освітнє середовище; не знає стратегій взаємодії вчителя з батьками учнів з особливими освітніми потребами.</p>

3. Форма атестаційного екзамену

Атестаційний екзамен з професійно-педагогічної підготовки на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Географія)» проводиться в усній формі. До пакета Атестаційного екзамену з професійно-педагогічної підготовки входять:

– Програма та методичні рекомендації до Атестаційного екзамену з професійно-педагогічної підготовки на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за освітньою програмою «Середня освіта (Географія)»;

– витяг з протоколу засідання кафедри загальної педагогіки та андрагогіки про затвердження 30 білетів до атестаційного екзамену, які включають 90 питань (30 питань з курсу «Педагогіка», 30 питань з курсу «Психологія», 10 питань з курсу «Основи педагогічної майстерності», 10 питань з курсу «Методика позашкільної освіти», 10 питань з курсу «Основи інклюзивної освіти»);

– комплекти атестаційних екзаменаційних білетів у двох примірниках.

Проведення Атестаційного екзамену спрямоване на перевірку теоретичних знань та практичних умінь майбутніх фахівців із циклу психолого-педагогічних дисциплін, набутих упродовж навчання на освітньо-кваліфікаційному рівні «бакалавр» за даною освітньо-професійною програмою, що дозволяє скласти достатньо повне уявлення про їх підготовку щодо організації та здійснення професійно-педагогічної діяльності в основній школі.

Кожен студент отримує індивідуальний екзаменаційний білет і відповідає на запитання в усній формі, попередньо занотовуючи основні положення відповіді письмово. Загальна сума балів, яку студент може отримати на екзамені, складає 100. Оцінка, виставлена екзаменаційною комісією, оголошується прилюдно.

4. Структура атестаційного екзамену

З метою забезпечення повної та ґрунтовної оцінки якості науково-теоретичної та практичної підготовки здобувачів першого (бакалаврського) ступеня вищої освіти програма атестаційного екзамену з професійно-педагогічної підготовки охоплює такі освітні компоненти: «Педагогіка», «Психологія», «Основи педагогічної майстерності», «Методика позашкільної освіти», «Основи інклюзивної освіти».

Екзаменаційний білет складається з трьох питань: перше – з педагогіки, друге – з психології, третє – з основ педагогічної майстерності, або методики позашкільної освіти, або основ інклюзивної освіти. Усього передбачено 30 атестаційних екзаменаційних білетів.

Наприклад:

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ №1

до атестаційного екзамену

1. Предмет, об'єкт та основні категорії педагогіки. Система педагогічних наук та її зв'язок з іншими науками.
2. Емоційно-вольова сфера особистості. Особливості виховання та самовиховання волі.
3. Професійні вимоги до особистості вчителя-майстра. Здібності в структурі педагогічної майстерності.

5. Порядок оцінювання результатів атестаційного екзамену

Зміст оцінки	Оцінка відповіді на питання (виконання завдань) за 100-бальною шкалою			Значення оцінки
	I питання	II питання	III питання	
	Б1	Б2	Б3	
Високий рівень компетентності з незначними недоліками, не мають принципового значення	34	33	33	відмінно
Високий рівень компетентності з деякими недоліками	30	29	29	добре
Добрий рівень компетентності	27	26	26	
Посередній рівень компетентності з недоліками, достатній для професійної діяльності	24	23	23	задовільно
Достатньо-мінімальний рівень компетентності, допустимий для професійної діяльності	20	20	20	
Наявні окремі елементи правильної відповіді. Низький рівень компетентності, недопустимий для професійної діяльності	12	12	12	незадовільно
Відсутні елементи правильної відповіді. Низький рівень компетентності, недопустимий для професійної діяльності	5	5	5	

Методика підрахунку підсумкового балу (ПБ) на відповідь студента на атестаційному екзамені:

1. Підсумковий бал (ПБ) за відповідь студента на атестаційному екзамені є сумою балів, одержаних за відповідь на кожне окреме питання і обчислюється так:

$$\text{ПБ} = \text{Б1} + \text{Б2} + \text{Б3}$$

2. Отримане значення підсумкового балу переводиться у чотирибальну шкалу (*відмінно, добре, задовільно, незадовільно*).

**6. Джерела інформації,
дозволені для використання в процесі складання атестаційного екзамену
з професійної підготовки за спеціальністю**

Педагогіка

1. Державні документи:
  - Концепція «Нова українська школа» (2016 р.).
  - Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.).
  - Державний стандарт повної загальної середньої освіти (2020 р.).
  - Державний стандарт базової загальної середньої освіти (2020 р.).
  - Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2019 р.).
2. Педагогіка: хрестоматія: навч. посіб. / укл. О.В. Васюк, С.В. Виговська. Київ, 2016. 850 с.
3. Хрестоматія з української педагогіки: навч.-метод. посіб. / За ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. Житомир: ЖДУ імені І. Франка, 2017. 338 с.
4. Твори видатних педагогів (першоджерела).

Психологія

1. Загальна психологія: Хрестоматія / Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. та ін. Київ: Каравела, 2008. 640 с.
2. Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості: термінологічний словник / Рибалка В.В. Київ, Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2016. 424 с.
3. Сучасний тлумачний психологічний словник / Шапар В.Б. Харків: Прапор, 2007. 640 с.
4. Твори видатних психологів (першоджерела).

Основи педагогічної майстерності

1. Педагогічна майстерність: Хрестоматія / За ред. І. А. Зязюна. Київ: СПД Богданова А.М., 2008. 422 с.
2. Словник термінів з курсу «Основи педагогічної майстерності»: для студентів усіх спеціальностей / уклад. М. В. Гриньова та ін.; ПНПУ імені В. Г. Короленка. Вид. 2-ге, доповн. Полтава: Астроя, 2020. 82 с.

Основи інклюзивної освіти

1. Концепція розвитку інклюзивного навчання (2010 р.).
2. Постанова Кабінету Міністрів України « Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» від 15.09.2021 р.

Методика позашкільної освіти

1. Концепція розвитку позашкільної освіти : затверджено наказом МОН від 02.10.2025 № 1314.

7. Програмовий зміст атестаційного екзамену

Блок «Педагогіка»

1. Предмет, об'єкт та основні категорії педагогіки. Система педагогічних наук та її зв'язок з іншими науками.
2. Педагогічна концепція Я. А. Коменського. Виокремлення педагогіки у самостійну систему наукових знань.
3. Зміст, структура та особливості української етнопедагогіки. Методи національного виховання.
4. Предмет, об'єкт та функції дидактики. Основні категорії дидактики. Характеристика історичного розвитку і сучасного стану дидактики.
5. Поняття про процес навчання, його історичний розвиток. Характеристика основних видів навчання.
6. Структурні компоненти навчального процесу. Ланки процесу засвоєння знань.
7. Особливості навчального процесу в загальноосвітніх школах нових структур.
8. Сутність змісту освіти, його складові елементи. Розвиток і становлення змісту освіти у 12-річній загальноосвітній школі. Основні положення Концепції «Нова українська школа» (2016 р.).
9. Основні положення Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.). Розвиток пізнавальної активності та критичного мислення учнів основної школи.
10. Державний стандарт базової середньої освіти (2020 р.). Освітні галузі стандарту та ключові компетентності учнів основної школи. Принципи побудови та характеристика навчальних планів, програм і підручників.
11. Поняття форм організації навчання, їх становлення. Класно-урочна система навчання в її історичному розвитку.
12. Урок як основна форма організації навчання. Типи уроків, їх структура.
13. Вимоги до сучасного уроку в школі. Підготовка вчителя до уроку та його педагогічний аналіз.
14. Нестандартні уроки, їх характеристика. Характеристика інших форм організації навчання.
15. Сутність методів, прийомів і засобів навчання та історія їх розвитку. Загальна характеристика основних класифікацій методів навчання.
16. Характеристика методів навчання на основі цілісного підходу до навчального процесу.
17. Завдання, зміст, методи та форми індивідуальної роботи вчителя з учнями в навчальному процесі.

18. Основні види і методи контролю. 12-бальна система оцінювання навчальних досягнень школярів. Дидактичні вимоги до оцінювання знань, умінь і навичок учнів.
19. Дистанційне навчання як система, процес, технологія. Становлення і розвиток дистанційного навчання в Україні.
20. Методи, засоби і форми дистанційного навчання в системі загальної середньої освіти. Комп'ютерний контроль знань учнів у системі дистанційного навчання.
21. Сутність, загальна характеристика та технологічне забезпечення особистісно зорієнтованого навчання.
22. Методична робота в школі. Сучасні форми методичної роботи. Організація педагогічного вишу як педагогічного центру.
23. Сутність процесу виховання, його внутрішні та зовнішні суперечності. Принципи виховання та шляхи їх реалізації в умовах сучасної української загальноосвітньої школи.
24. Поняття виховуючих відносин в історії та сучасній теорії педагогіки. Основні рівні розвитку виховуючих відносин учителя й учнів в основній школі.
25. Поняття про загальні методи, прийоми та засоби виховання, їх історичний розвиток. Класифікація методів виховання в сучасній педагогічній науці.
26. Загальні поняття про дитячий колектив, його ознаки, структуру та стадії розвитку. Характеристика основних факторів формування дитячого колективу.
27. Системно-ціннісний підхід до визначення змісту виховного процесу. Сутність наукового світогляду, його структурні компоненти та рівні розвитку.
28. Актуалізація педагогічних ідей Г. Ващенко в контексті реформування системи національної освіти в Україні.
29. Вчення К.Д. Ушинського про національний характер виховання людини та його значення для розвитку сучасної школи і педагогіки.
30. Теорія і практика особистісно-соціального виховання людини у педагогічній творчості В. Сухомлинського.

Блок «Психологія»

31. Предмет, завдання, методи психології.
32. Вікова психологія: зміст, предмет і основні завдання.
33. Педагогічна психологія: зміст, предмет і основні завдання.
34. Розвиток психіки та свідомості.
35. Особистість та особливості її формування.
36. Зміст поняття спілкування.
37. Поняття про групи.
38. Увага та способи її активізації в навчальному процесі.

39. Здібності та можливості їх урахування в навчальному процесі.
40. Пам'ять. Особливості розвитку довільної пам'яті школярів.
41. Мислення та уява, їх значення в навчальному процесі.
42. Емоційно-вольова сфера особистості. Особливості виховання та самовиховання волі.
43. Поняття про темперамент, необхідність його урахування в навчально-виховній роботі з учнями.
44. Поняття про характер, необхідність його урахування в навчально-виховній роботі з учнями.
45. Психологічна теорія діяльності.
46. Спрямованість і мотиви діяльності особистості.
47. Основні етапи формування мотиваційної сфери у дітей і підлітків.
48. Психічний розвиток у немовлячому віці.
49. Психологічна характеристика розвитку дитини в ранньому дитинстві.
50. Психологічна характеристика розвитку дитини дошкільного віку.
51. Психічний розвиток у молодшому шкільному віці.
52. Психічний розвиток у підлітковому віці.
53. Психічний розвиток у юнацькому віці.
54. Учіння як пізнавальна діяльність.
55. Психологічні основи професійної діяльності вчителя.
56. Мотивація педагогічної діяльності та задоволеність педагога своєю професією.
57. Психологічний аналіз педагогічного спілкування.
58. Стресостійкість як значуща риса особистості вчителя.
59. Соціальна ситуація психічного розвитку в підлітковому віці.
60. Психологічний портрет вчителя.

Блок «Основи педагогічної майстерності»

61. Поняття педагогічної майстерності вчителя.
62. Професійні вимоги до особистості вчителя-майстра. Здібності в структурі педагогічної майстерності.
63. Зовнішня педагогічна техніка в контексті професійної взаємодії.
64. Внутрішня техніка вчителя як система прийомів управління психічним станом педагога, його творчим самопочуттям.
65. Педагогічна ситуація і педагогічна задача. Майстерність вчителя у розв'язанні педагогічних задач.
66. Культура і техніка мовлення вчителя.
67. Монологічне та діалогічне педагогічне спілкування. Структура педагогічного спілкування.

68. Технологія організації педагогічної взаємодії у процесі індивідуальної бесіди.
69. Стильові характеристики педагогічного спілкування.
70. Моделі педагогічного спілкування в роботі вчителя.

Блок «Методика позашкільної освіти»

71. Структура позашкільної освіти в Україні.
72. Нормативно-правове забезпечення позашкільної освіти.
73. Особливості основних напрямів позашкільної освіти відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту».
74. Форми організації позашкільної освіти.
75. Представленість географічної тематики в основних напрямках позашкільної освіти.
76. Ділова документація керівника гуртка.
77. Спільні та відмінні риси уроку в закладі загальної середньої освіти та гурткового заняття.
78. Особливості компетентнісного підходу в позашкільній освіті.
79. Навчальна програма з позашкільної освіти – модель освітнього процесу в гуртку.
80. Організаційно-масова робота у закладах позашкільної освіти.

Блок «Основи інклюзивної освіти»

81. Інклюзивна освіта як сучасна модель соціального устрою.
82. Характеристика спеціальної освіти та стану впровадження інклюзивної освіти в Україні.
83. Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивне освітнє та соціокультурне середовище.
84. Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання
85. Інклюзивна освіта в Новій українській школі: сутність, основні завдання і принципи.
86. Психолого-педагогічний супровід інклюзивного навчання та виховання.
87. Організація педагогічного процесу в інклюзивному класі.
88. Основні завдання інклюзивно-ресурсного центру, як провідної установи для забезпечення права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття освіти.
89. Основні принципи та напрями проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи з особливими освітніми потребами.
90. Особливості роботи асистента вчителя в класі з інклюзивним навчанням.

8. Методичні рекомендації з підготовки до атестаційного екзамену

Блок «Педагогіка»

1. Предмет, об'єкт та основні категорії педагогіки. Система педагогічних наук та її зв'язок з іншими науками.

Предмет, об'єкт і основні категорії педагогіки. Роль діяльності, відносин і спілкування в педагогічному процесі. Зв'язок педагогіки з історією матеріальної й духовної культури, її зумовленість соціально-історичними обставинами.

Основні підходи до проблеми виникнення виховання. Сучасне розуміння виховання як особистісно-соціального феномена. Значення дослідження історичних форм культурно-освітньої діяльності людства. Вплив етносоціальних процесів на розвиток педагогіки. Основні періоди розвитку світової педагогічної думки.

Основні функції історико-педагогічної науки. Задачі вітчизняної педагогіки на сучасному етапі розбудови незалежної і самостійної України. Джерела педагогіки та історії педагогіки і методики педагогічного та історико-педагогічного дослідження.

Система педагогічних наук. Зв'язок педагогіки з іншими науками.

2. Педагогічна концепція Я.А. Коменського. Виокремлення педагогіки у самостійну систему наукових знань.

Концепція Людини Коменського: Людина як вища цінність освіти і культури. «Велика дидактика». Використання досвіду братських шкіл України, Білорусії, Чехії, здобутків народної системи виховання. Пансофія Я.А. Коменського. Принцип природовідповідності у вихованні. Демократична ідея загальної освіти. Співзвучність педагогічної концепції з сучасною тенденцією інтеграції наукових дисциплін та навчальних предметів. Ідея материнської школи. Ідея навчання дітей рідною мовою. Мета, зміст, методика виховного процесу. Зміст і методи навчання. Організація процесу навчання. Підручники.

Українська народна педагогіка як фундамент національної наукової педагогічної системи. Зародження народної системи виховання в трипільський період. Поява офіційних педагогічних концепцій у добу Київської Русі («Повчання» Володимира Мономаха). Педагогіка XIII-XVI ст. (Л. і С. Зизанії, І. Вишенський, Є. Славинецький, С. Полоцький). К. Ставровецький («Зерцало богослов'я», 1618 р.), заклик до освіти народу. Братські початкові навчальні заклади і школи вищого типу в Україні в XV-XVII ст.

3. Зміст, структура та особливості української етнопедагогіки. Методи національного виховання.

Відбиття досвіду української народної педагогіки у фольклорі, древніх писемних пам'ятках, досвіді братських і січових (козацьких) шкіл, творчості видатних письменників і педагогів, практиці сучасної школи та сім'ї. Виховні ідеали українців в історичному розвитку. Дидактична література, що ґрунтувалася на народній педагогіці. Наукове осмислення народної педагогіки О.В. Духновичем у праці «Народна педагогія в пользу училищ і вчителів сельских» (1857 р.).

Українська етнопедагогіка на сучасному етапі розбудови національної системи освіти. Поняття «народознавство», «національна система виховання», «національна школа». Народна педагогіка як сучасний ефективний засіб формування національної свідомості учнів, гуманізації та демократизації виховного процесу школи. Виховання патріота незалежної України – основна мета народної педагогіки сьогодні. Внесок українського народу в світову педагогічну культуру.

Особливості структури української етнопедагогіки. Основні принципи народного виховання. Засоби української етнопедагогіки. Методи народного виховання, їх класифікація.

4. Предмет, об'єкт та функції дидактики. Основні категорії дидактики. Характеристика історичного розвитку і сучасного стану дидактики.

Дидактика як галузь педагогічної науки. Предмет і об'єкт дидактики загальноосвітньої школи. Функції дидактики. Основні категорії дидактики.

Виникнення дидактики, основні періоди її розвитку і становлення як науки. Внесок зарубіжних учених у розробку проблем дидактики: Я. Коменський як основоположник наукової дидактики; дидактичні ідеї Й. Песталоцці, Й. Гербарта, А. Дістервега. Вітчизняна класична дидактична думка: Ф. Прокопович, Я. Козельський, К. Ушинський. Вітчизняна дидактика нового часу: Г. Ващенко, С. Чавдаров, Я. Чепіга, Х. Алчевська, С. Русова, В. Сухомлинський.

Розвиток української дидактики у другій половині ХХ - на поч. ХХІ століття. Внесок А. Алексюка, В. Онищука, С. Гончаренка, Ю. Мальованого у розробку теоретичних основ навчання.

Сучасний стан дидактики в Україні. Розвиток вітчизняної дидактики в умовах реформування системи освіти. Компетентнісний, особистісно орієнтований та діяльнісний підходи як методологічна основа сучасної вітчизняної дидактики. Внесок українських учених О. Топузова, Н. Бібик, О. Савченко, І. Малафіїк у розробку теоретичних засад навчання, проблем змісту освіти, підручникотворення, диференціації та індивідуалізації навчання.

Актуальні проблеми сучасної вітчизняної дидактики: організація освітнього процесу в умовах воєнного стану; розвиток дистанційного та змішаного навчання; цифровізація освіти та використання сучасних цифрових платформ і інструментів.

Інтеграція прогресивного зарубіжного досвіду: технологія розвитку критичного мислення, проєктне та проблемне навчання, STEM/STEAM-освіта, педагогіка партнерства.

5. Поняття про процес навчання, його історичний розвиток. Характеристика основних видів навчання.

Методолого-теоретичні основи процесу пізнання, його діалектика та рушійні сили. Закономірності та структура процесу навчання. Нові методологічні підходи до формування моделі національної освіти. Розвиток дидактичної суб'єкт-суб'єктної взаємодії вчителя і учня у процесі засвоєння знань. Компоненти процесу навчання. Специфіка проєктування і здійснення процесу навчання.

Історичний розвиток та сучасний стан процесу навчання.

Види навчання: догматичне, пояснювально-ілюстративне, проблемно-пошукове, розвивальне, програмоване, диференційоване, комп'ютерне, модульне, особистісно зорієнтоване.

Електронне (дистанційне, мережеве, віртуальне, мультимедійне, мобільне) навчання. Етапи розвитку електронного навчання. Характерні риси і принципи побудови електронного навчання. Елементи системи електронного навчання.

Сучасні трансформації процесу навчання в умовах цифрового суспільства та воєнного часу. Адаптивне навчання як технологія індивідуалізації освітнього процесу на основі аналізу даних про навчальний поступ учня.

Використання штучного інтелекту, інтелектуальних навчальних систем та великих мовних моделей як нових інструментів організації навчання.

Змішане навчання (blended learning) та «перевернутий клас» (flipped classroom) як перехідні моделі між традиційним та електронним навчанням. Досвід українських закладів освіти у запровадженні дистанційного та змішаного навчання в умовах воєнного стану як особливий контекст розвитку електронного навчання в Україні.

6. Структурні компоненти навчального процесу. Ланки процесу засвоєння знань.

Специфіка навчально-пізнавальної діяльності.

Цільовий компонент як відображення усвідомлення вчителем і прийняття учнями мети й завдань вивчення теми чи розділу навчального предмета. Соціальна зумовленість мети навчання. Реалізація трьох основних груп цілей при проведенні навчального заняття. Безпосередньо-спонукальні, перспективно-спонукальні та інтелектуально-спонукальні мотиви.

Змістовий компонент як складник, що визначається навчальним планом, державними навчальними програмами і підручниками з даного предмету. Особливості підготовки вчителем змістового компоненту навчального заняття.

Операційно-діяльнісний компонент як відображення процесуальної сутності навчання. Реалізація за допомогою методів, засобів і форм організації навчального процесу. Оволодіння навчальним матеріалом як процес здійснення повного циклу навчально-пізнавальних дій.

Контрольно-регулюючий компонент як складник, що передбачає одночасний контроль учителя за розв'язанням визначених завдань навчання і самоконтроль учнів за правильністю виконання навчальних операцій, точністю отриманих відповідей.

Оцінювально-результативний компонент як складник, що передбачає оцінку педагогами самооцінку учнями досягнутих в процесі навчання результатів, встановлення їх відповідності з навчально-виховними завданнями, виявлення причин відхилень, проектування нових завдань з метою усунення виявлених прогалин і знаннях і вміннях.

Ланки процесу засвоєння знань: сприймання, розуміння, осмислення, узагальнення, запам'ятовування, закріплення, використання на практиці.

7. Особливості навчального процесу в загальноосвітніх школах нових структур.

Особливості навчального процесу в закладах загальної середньої освіти різних типів. Тенденція антропоцентризму в сучасних вітчизняних концепціях навчання і виховання. Триступенева структура загальної середньої освіти в Україні відповідно до Закону «Про загальну середню освіту» (2020 р.): початкова школа (I ступінь), гімназія (II ступінь), ліцей (III ступінь).

Типи закладів загальної середньої освіти та особливості навчального процесу в них: початкова школа як заклад освіти I ступеня (або структурний підрозділ іншого закладу освіти), що забезпечує початкову освіту; гімназія як заклад середньої освіти II ступеня, що забезпечує здобуття базової середньої освіти; ліцей як заклад середньої освіти III ступеня, що забезпечує здобуття профільної середньої освіти.

Спеціалізована освіта як окремий напрям: спеціалізовані школи (школи-інтернати) мистецького, спортивного, військового (військово-морського) та наукового профілів; науковий ліцей та науковий ліцей-інтернат як заклади спеціалізованої освіти II–III або III ступеня наукового профілю; військовий (військово-морський) ліцей та ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою як заклади спеціалізованої освіти II–III або III ступенів військового профілю для дітей з 13 років.

Особливості організації навчального процесу в закладах освіти різних форм власності: державні, комунальні та приватні заклади загальної середньої освіти. Навчально-виховні комплекси як об'єднання закладів освіти різних рівнів та типів.

Педагогіка партнерства як основа організації освітнього процесу в умовах Нової української школи. Автономія закладів освіти у формуванні освітніх програм у межах Державного стандарту загальної середньої освіти.

8. Сутність змісту освіти, його складові елементи. Розвиток і становлення змісту освіти у 12-річній загальноосвітній школі. Основні положення Концепції «Нова українська школа» (2016 р.).

Поняття змісту освіти, його розвиток, становлення і сучасний стан. Визначення поняття змісту освіти у педагогічній науці.

Елементи змісту освіти. Культура як джерело змісту освіти. Взаємообумовленість змісту освіти та соціально-економічного розвитку держави.

Єдність загальної, політехнічної та професійної освіти як основних компонентів змісту шкільної освіти. Характеристика, збагачення і розвиток компонентів змісту освіти, їх особливості в умовах розбудови національної школи й оновлення суспільних відносин. Специфіка сучасно природничо-математичної, гуманітарної та трудової освіти у формуванні життєвих компетенцій учнів.

Гуманізація і демократизація змісту освіти засобами національної культури і традицій. Етнізація змісту освіти, глибоке вивчення культури свого народу. Введення до змісту освіти предметів, які розкривають внутрішній світ людини та її діяльності. Напрями гуманітаризації сучасного змісту освіти. Відновлення статусу української мови як засобу спілкування та носія інформації.

Концепція Нової української школи (2016 р.). Мета і головні компоненти Нової української школи. Компетентнісний підхід та ключові компетентності. Педагогіка партнерства: принципи, залучення до спільної діяльності. Особливості організації освітнього процесу: особистісно орієнтована модель освіти, формування загальнолюдських цінностей, структура освітнього процесу, особливості організації освітнього середовища. Інтеграція: тематичний і діяльнісний підходи.

9. Основні положення Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.). Розвиток пізнавальної активності та критичного мислення учнів основної школи.

Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) як документ, що визначає правові, організаційні та економічні засади функціонування і розвитку системи загальної середньої освіти. Структура і основні положення: рівні повної загальної середньої освіти; типи закладів освіти; права та обов'язки учасників освітнього процесу; автономія закладів освіти; академічна свобода педагогічних працівників; система забезпечення якості освіти.

Пізнавальна активність учнів як умова ефективного навчання. Формування внутрішньої мотивації до навчання; розвиток самостійності та ініціативності у пізнавальній діяльності. Компетентнісний підхід як методологічна основа розвитку пізнавальної активності відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (2020 р.).

Критичне мислення як ключова компетентність Нової української школи. Сутність критичного мислення: аналіз, синтез, оцінювання інформації, аргументація власної позиції. Технологія розвитку критичного мислення: основні стратегії та прийоми (кластер, «тонкі та товсті питання», сенкан, метод «Прес», щоденники подвійних нотаток). Самоаналіз, самооцінка і самоконтроль як складники рефлексивної діяльності учня.

Медіаграмотність і критичне ставлення до інформації в умовах цифрового суспільства як невід'ємний складник критичного мислення сучасного школяра.

10. Державний стандарт базової середньої освіти (2020 р.). Освітні галузі стандарту та ключові компетентності учнів основної школи. Принципи побудови та характеристика навчальних планів, програм і підручників.

Державний стандарт базової середньої освіти (2020 р.) 5-9 класи Нової української школи. Підґрунтя для Державного стандарту базової середньої освіти. Цілі й цільові орієнтації базової середньої освіти. Цикли базової середньої освіти: адаптаційний цикл (5-6 класи), цикл базового предметного навчання (7-9 класи).

Структура Державного стандарту базової середньої освіти. Державний стандарт як основа для розробки типових та інших освітніх програм. Освітні галузі стандарту та ключові компетентності учнів основної школи. Спільні для всіх компетентностей наскрізні вміння. Провідні положення, визначені для кожної освітньої галузі.

Структура типової освітньої програми та освітньої програми закладу середньої освіти. Освітня програма закладу середньої освіти. Варіанти реалізації освітньої галузі в типовому навчальному плані. 7 базових навчальних планів для закладів загальної середньої освіти, класів (груп) та для спеціальних закладів загальної середньої освіти та спеціальних класів (груп). Принципи побудови навчальних планів, програм та їх характеристика. Базові навчальні плани, визначення обов'язкового державного компонента знань.

Вибірково-обов'язкові предмети, факультативні та елективні курси. Творчість учителя і учня у конструюванні чи доборі навчальних програм з предмета з декількох альтернативних. Способи побудови навчальних програм. Підручники, посібники, навчальні книги, додаткова література як джерело змісту освіти. Пріоритети оновлення змісту шкільної освіти.

11. Поняття форм організації навчання, їх становлення. Класно-урочна система навчання в її історичному розвитку.

Форма навчання як категорія дидактики. Теоретичне обґрунтування класно-урочної системи Я.А. Коменським.

Вчення про урок вітчизняного педагога К.Д. Ушинського.

Новаторство і пошук в організації навчання у 20-30-ті роки; форми побудови занять у школі в 40-80-х роках ХХ ст. Удосконалення навчального процесу в сучасних умовах (С.Х. Чавдаров, В.О. Онищук, С.У. Гончаренко, Ю.І. Мальований та інші педагоги).

Розвиток класно-урочної системи навчання в історії школи. Групові форми навчання у досвіді братських шкіл України та Білорусії. Внесок Я.А. Коменського в систематизацію форм організації навчання; створення педагогом класно-урочної системи організації навчання.

Белл-ланкастерська система організації навчального процесу. Мангеймська форма навчання. Лабораторний план організації занять (дальтон-план). Бригадно-лабораторна форма організації занять. Індивідуалізація навчальної роботи, самостійного пошуку знань школярами.

План Трампа. Поєднання у школах США занять у великих аудиторіях та малих групах з індивідуальним навчанням. Досвід використання елементів плану Трампа у сучасній школі США.

12. Урок як основна форма організації навчання. Типи уроків, їх структура.

Нова українська школа. Перехід від концепції навчання як вербальної передачі інформації до концепції навчання як сприяння індивідуальній освітній траєкторії розвитку дитини. Зміна функцій учителя: перетворення на фасилітатора, консультанта, модератора, тьютора, менеджера, модератора, наставника, лідера. Реалізація педагогіки партнерства у навчанні і вихованні учнів.

Урок як цілісний, логічно завершений, обмежений у часі, регламентований обсягом навчального матеріалу основний елемент педагогічного процесу. Головні ознаки уроку.

Типологія і структура уроків. Характеристика основних класифікацій уроків. Класифікація В.О. Онищука. Характеристика комбінованого типу уроку. Особливості побудови уроків у сільських мало комплектних школах та інших типах навчально-виховних закладів.

Індивідуальна, групова та фронтальна форми організації навчальної діяльності школярів на уроці. Дидактичні засоби боротьби з невдачами у навчанні. Використання на уроці національної культури і традицій. Особистісний рівень навчання з комп'ютерною підтримкою.

Роль педагогічної майстерності вчителя у досягненні навчальної, виховної та розвиваючої мети уроку. Сучасні педагогічні проблеми раціональної організації навчального процесу. Шляхи модернізації сучасних уроків у напрямку індивідуалізації та диференціації навчання.

13. Вимоги до сучасного уроку в школі. Підготовка вчителя до уроку та його педагогічний аналіз.

Ключові завдання вчителя Нової української школи. Формування впевненості, самостійності, творчості учнів. Забезпечення високої якості освітнього процесу. Виховні вимоги як реалізація виховних функцій уроку, взаємодія учителя й учнів на основі виховуючих суб'єкт-суб'єктних відносин.

Дидактичні вимоги як реалізація принципів навчання на уроці; чітке визначенні мети та завдань уроку, ґрунтовно продумана організація уроку. Психологічні вимоги як урахування психологічних особливостей і навчальних можливостей учнів, психологічне налаштування на урок. Гігієнічні вимоги до уроку як забезпечення сприятливих природніх умов для біологічної життєдіяльності кожного вихованця, попередження перевтомлення школярів.

Підготовка вчителя до уроку: поетапність та послідовність. Діяльнісний підхід як основа організації освітнього процесу в основній школі. Тематично-модульне і поурочне планування. Планування системи уроків з теми та конкретизація цього планування стосовно кожного уроку. Осмислення і складання планів окремих уроків. Послідовність стадій планування уроку. Визначення мети уроку. Визначення й організація змісту уроку. Вибір методів навчання та способів їх реалізації. Вибір структури уроку.

Педагогічний аналіз уроку: інформативний, організаційний, трудовий, соціально-психологічний, методичний, контролюючий, матеріальний аспекти; особливості рівня розвитку педагогічних якостей учителя, які безпосередньо впливають на характер взаємодії з учнями на уроці.

14. Нестандартні уроки, їх характеристика. Характеристика інших форм організації навчання.

Нестандартні уроки як імпровізовані навчальні заняття, що мають нетрадиційну структуру. Найпоширеніші типи нетрадиційних уроків: уроки-прес-конференції, уроки-аукціони, уроки-ділові ігри, уроки-занурення, уроки-змагання, уроки типу КВК, уроки-консультації, комп'ютерні уроки, театралізовані уроки, уроки взаємного навчання учнів, уроки творчості, уроки-заліки, уроки-творчі звіти, уроки-формули, уроки-конкурси, уроки-фантазії, уроки-«суди», уроки пошуку істини, уроки-концерти, уроки-ділові ігри, уроки-екскурсії, інтегровані уроки.

Допоміжні форми навчання: семінарські заняття, практикуми, консультації, гуртки, навчальні екскурсії, теоретичні конференції, факультативні й додаткові заняття, домашня самостійна робота учнів, організаційні форми трудового навчання.

Екскурсії як форма і метод навчально-виховної роботи, що надає можливість організувати спостереження та вивчення різноманітних предметів і явищ у природних умовах: природа, історична місцевість, виробництво. Практикуми як один з видів лабораторних робіт у старших класах, що проводиться при завершенні великих розділів курсу, при повторенні й узагальненні.

Семінарські заняття як колективне обговорення підготовлених учнями старшої школи повідомлень, рефератів і доповідей з певної теми чи розділу програми. Диспут як форма семінару. Факультативні заняття як заняття, що організовуються для поглиблення знань з окремих курсів або відповідно до інтересів учнів. Мета проведення додаткових занять, консультацій і співбесід. Домашня навчальна робота.

15. Сутність методів, прийомів і засобів навчання та історія їх розвитку. Загальна характеристика основних класифікацій методів навчання.

Метод як спосіб побудови і обґрунтування системи філософського знання; сукупність прийомів і операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, а також людській діяльності, організованій певним чином.

Метод навчання як спосіб взаємодії вчителя й учня, спрямований на вирішення завдань освіти. Функції методів навчання. Прийоми навчання як елементи певного методу чи групи методів. Поняття «засоби навчання» у вузькому й широкому розумінні.

Основні класифікації методів навчання: К.Д. Ушинський (за характером мисленнєвої діяльності); Є.Я. Голант, Д.О. Лордкіпанідзе (за джерелом знань); М.М. Скаткін, І.Я. Лернер (за характером пізнавальної діяльності учнів щодо засвоєння змісту освіти); В.О. Онищук (за етапами засвоєння знань); Ю.К. Бабанський (на основі цілісного підходу до процесу навчання).

Умовна класифікація інноваційних методів навчання: інтерактивні (мозковий штурм, сторітеллінг, коучинг, скрайбінг, кейс-метод); ігрові (квест, гейміфікація, інтелектуальні ігри, ділові ігри, дидактичні ігри); інформаційно-комунікаційні (дебати, діалог, дискусія, сократівська діалогічна евристика, комунікаційний тренінг); методи самореалізації у навчанні (метод проектів, «перевернутий клас»).

16. Характеристика методів навчання на основі цілісного підходу до навчального процесу.

Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності. Словесні: усного викладу, наочні, практичні. Методи усного викладу: розповідь (художня, науково-популярна, розповідь-опис), бесіда (евристична, репродуктивна, вступна, поточна, підсумкова), інструктаж (вступний, поточний, підсумковий), семінар, пояснення, лекція. Наочні методи навчання: ілюстрація, демонстрація, спостереження. Практичні методи навчання: вправи (письмові, підготовчі, пробні, тренувальні, творчі, контрольні, усні, практичні, графічні, технічні), лабораторна робота, практична робота, навчально-виробнича праця.

Методи стимулювання та мотивації навчання. Пізнавальні ігри. Навчальні дискусії. Аналіз проблемних ситуацій. Створення ситуацій успіху, обов'язку і відповідальності у навчанні. Заохочення і засудження.

Методи контролю та самоконтролю у навчанні. Методи усного контролю. Методи письмового контролю. Методи лабораторно-практичного контролю. Методи комп'ютерного контролю. Методи самоконтролю.

17. Завдання, зміст, методи та форми індивідуальної роботи вчителя з учнями в навчальному процесі.

Сутність індивідуальної роботи вчителя з учнями в навчальному процесі.

Зміст, методи та форми індивідуальної роботи вчителя з учнями в навчальному процесі основної школи.

Рівні індивідуалізації навчання. Особистісно-індивідуальний рівень навчання. Шляхи здійснення диференціації та інтеграції. Вимоги до індивідуалізації.

Урахування вікових і психологічних особливостей школярів на різних етапах їх навчання і розвитку.

Профільна диференціація та інтеграція змісту освіти, завдань, методів і форм навчання. Індивідуалізація навчання у школах нових структур, у класах і групах вирівнювання. Диференціація планів, програм і підручників, усього дидактичного матеріалу.

Сучасні моделі диференціації та інтеграції. Індивідуальні програми навчання окремих учнів. Індивідуалізація навчання в досвіді народної педагогіки, педагогів-новаторів. Досвід педагогів зарубіжних шкіл, поєднання в їх практиці диференціації та інтеграції навчання.

18. Основні види і методи контролю. 12-бальна система оцінювання навчальних досягнень школярів. Дидактичні вимоги до оцінювання знань, умінь і навичок учнів.

Завдання і сутність контролю у навчально-виховній діяльності сучасної школи. Контроль як процес виявлення, встановлення й оцінювання знань учнів. Оцінка успішності учнів як система показників, що відбивають об'єктивні знання та вміння учнів. Перевірка як складова частина контролю.

Функції обліку успішності: контроль за ходом і результатом навчання, вплив на навчання учнів, позитивний вплив на розвиток учня. Врахування системи параметрів знань (міцність, повнота, гнучкість, оперативність, конкретність, узагальненість, систематичність і системність) при визначенні критеріїв педагогічної оцінки.

Головні види контролю: випереджувальний, поточний, періодичний (тематичний), підсумковий. Методи контролю як способи забезпечення зворотнього зв'язку щодо змісту і характеру навчально-пізнавальної діяльності учнів і педагогічної роботи вчителя: спостереження, усне опитування, індивідуальне опитування, письмові й графічні контрольні роботи, тестовий контроль, програмований контроль, іспити.

12-бальна система оцінювання навчальних досягнень школярів. Дидактичні вимоги до оцінювання знань, умінь і навичок учнів.

19. Дистанційне навчання як система, процес, технологія. Становлення і розвиток дистанційного навчання в Україні.

Дистанційне навчання як індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

Мета і завдання дистанційного навчання. Асинхронний та синхронний режим, веб-ресурси, веб-середовище, інформаційні технології навчання. Взаємодія між учасниками освітнього процесу під час дистанційного навчання. Педагогічний процес в умовах дистанційного навчання: комунікація між учителем та учнями. Гнучкість місця, часу, темпу та траєкторії навчання.

Основи дистанційного навчання як педагогічної взаємодії відстані. Історія становлення і розвитку дистанційного навчання в Україні. Завдання і напрями першого етапу розвитку дистанційної освіти в Україні (кінець 90-х р.). Закон України «Про національну програму інформатизації» (1998 р.). Перспективи розвитку дистанційної освіти на другому етапі (2000–2006 рр.). «Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні» (2000 р), «Програма розвитку дистанційного навчання на 2004-2006 роки»: провідні положення документів.

Сучасний стан розвитку дистанційної освіти в Україні: навчання протягом життя, інтеграція ІКТ у навчальний процес, розробка комп'ютерних програм дистанційного навчання, всесвітня орієнтація до доступної безперервної освіти. «Положення про дистанційну освіту» (2013 р.).

Види дистанційного навчання. Системи дистанційного навчання: Google Classroom, Moodle, Edmodo, Onlain Test Rad, Getcourse, Teachbase та ін. Чинники, що зумовлюють потребу й доцільність дистанційного навчання. Переваги і недоліки дистанційного навчання.

20. Методи, засоби і форми дистанційного навчання в системі загальної середньої освіти. Комп'ютерний контроль знань учнів у системі дистанційного навчання.

Методи дистанційного навчання: інформаційно-комунікаційні, інтерактивні, ігрові, метод проектів, «перевернутий клас».

Асинхронний та синхронний режим, веб-ресурси, веб-середовище, інформаційні технології навчання. Академічна доброчесність і проблема списування. Повернення до очного навчання.

Критерії вибору засобів організації дистанційного навчання: відповідність поставленим методичним цілям, універсальність інструментів, зрозумілість інтерфейсу, універсальна доступність програмних засобів, інформаційна безпека. Інструментарій дистанційного навчання: відео, онлайн-дошки, тести, практика та інструменти формувального оцінювання, інтерактивні сервіси миттєвого опитування.

Взаємодія між учасниками освітнього процесу під час дистанційного навчання. Педагогічний процес в умовах дистанційного навчання: комунікація між учителем та учнями. Гнучкість місця, часу, темпу та траєкторії навчання.

Основні форми онлайн-комунікації: відеоконференція, форму, чат, блог, електронна пошта, анкетування; соціальні мережі, служби обміну миттєвими повідомленнями та мобільні застосунки.

Система контролю якості навчання у дистанційному курсі. Види контролю при дистанційному навчанні. Портфоліо як накопичувальна система оцінювання, що передбачає формування вміння учнів ставити цілі, планувати й організовувати власну навчальну діяльність.

Основні психолого-педагогічні вимоги до контрольної-діагностичних завдань.

21. Сутність, загальна характеристика та технологічне забезпечення особистісно зорієнтованого навчання.

Особистісно орієнтоване навчання як процес вирішення ключових проблем гуманізації загальної середньої освіти: підвищення престижу шкільної освіти; розвитку в учнів стійкого інтересу до пізнання, бажання та вміння самостійно вчитися; подолання труднощів, викликаних генетично та соціально обумовленими відмінностями в рівні розвитку дітей; формування основ базової культури особистості.

Мета особистісно орієнтованого навчання (І. Бех, А. Бойко). Суб'єктний досвід учня. Головні завдання особистісно орієнтованого навчання.

Основні ознаки особистісно орієнтованого навчання: стимулювання розвитку, саморозвитку і відповідальності учнів; зосередження на потребах дитини; гуманізація навчального спілкування; співпраця, співтворчість учня і вчителя; переважання навчального діалогу; турбота про фізичне й емоційне здоров'я учнів; пристосування методики до можливостей учнів.

Найважливіші умови індивідуально-особистісного розвитку учнів. Особистісно орієнтований підхід. Особистісно орієнтована ситуація.

Технології забезпечення особистісно орієнтованого навчання: технологія співробітництва. технологія стимулювання пізнавальної активності учнів, технологія перспективно-випереджувального навчання.

22. Методична робота в школі. Сучасні форми методичної роботи. Організація педагогічного вишу як педагогічного центру.

Предметні методичні об'єднання. Школи передового педагогічного досвіду. Проблемні групи. Практикуми. Проведення відкритих і показових уроків. Науково-теоретичні конференції і педагогічні читання.

Самоосвіта вчителів. Найважливіші напрямки самоосвітньої роботи: вивчення нових програм і підручників, вивчення додаткового наукового матеріалу, самостійне розв'язання задач (організація лабораторних і практичних робіт, дослідів і вправ), вивчення технічних засобів навчання.

Організація допомоги молодому вчителю. Труднощі у роботі молодого вчителя. Розумна регламентація праці молодого вчителя та створення сприятливих умов у школі. Попередня робота з молодим педагогом (ознайомлення з традиціями школи, особливостями навчально-виховного процесу, розкриття прийомів роботи окремих учителів, допомога у складанні планів уроків, заповнення журналу, ведення потрібної документації тощо). Увага питанням педагогічної етики і розвитку педагогічної техніки.

Вивчення та розповсюдження передового педагогічного досвіду. Поняття «передовий педагогічний досвід» та «новаторство» у педагогічній науці. Виявлення, вивчення та узагальнення передового досвіду. Етапи та методи впровадження передового педагогічного досвіду у шкільну практику.

Сучасні форми методичної роботи. Масові: цільові семінари, педагогічні читання, оперативно-методичні наради, проблемні семінари. Групові: творчі групи, школи педагогічної майстерності, школи передового педагогічного досвіду, тренінги. Індивідуальні: наставництво, консультування, самоосвіта, взаємовідвідування, атестація.

Організація педагогічного вишу як педагогічного центру.

23. Сутність процесу виховання, його внутрішні та зовнішні суперечності. Принципи виховання та шляхи їх реалізації в умовах сучасної української загальноосвітньої школи.

Виховання як спеціально організований процес цілеспрямованого формування особистості в умовах певної виховної системи, що зумовлена соціально-економічним розвитком суспільства, змінами в царині суспільних відносин, духовного простору суспільства, його культурологічної моделі. Виховання у сім'ї, у школі, у позашкільній діяльності.

Поняття «формування», «соціалізація», «розвиток». Визначення поняття «виховання» (А. Алексюка, О. Киричука, О. Савченко, М. Ярмаченка та інших педагогів). Виховання як спеціально організований, цілеспрямований, творчий процес формування педагогічно доцільних, суб'єкт-суб'єктних, морально-естетичних виховуючих відносин для всебічного і гармонічного розвитку особистості кожного учня (А. Бойко). Самовиховання, його структура.

Закономірності організованого виховного процесу. Системи принципів виховання. Суперечності як рушійна сила виховного процесу: соціально-педагогічні; власне педагогічні; суперечності зовнішнього характеру.

24. Поняття виховуючих відносин в історії та сучасній теорії педагогіки. Основні рівні розвитку виховуючих відносин учителя й учнів в основній школі.

Суб'єкт-суб'єктні відносини вчителів і учнів як механізм реалізації особистісно-гуманістичної парадигми виховання. Розуміння дитини як суб'єкта і мети навчально-виховного процесу. Виховуючі відносини як першооснова і найважливіша умова повноцінного розвитку дитини. Обґрунтування відносин як педагогічної категорії (А. Бойко).

Проблема відносин учителя і учня в історії педагогіки.

Виховуючі відносини як феномен життєдіяльності особистості і колективу. Причини дегуманізації відносин у сучасній школі. Вирішальне значення особистісних і професійних якостей учителя.

Рівні виховуючих відносин і шляхи їх формування. Співпідпорядкування, співробітництво, співтворчість. Педагогіка співробітництва.

Виховуючі відносини у зарубіжній педагогіці. Гуманістична психологія (А. Маслоу, К. Роджерс, Г. Олпорт). Прогресивні положення сучасного екзистенціалізму і прагматизму про виховання. Створення умов для самопізнання і підтримки унікального розвитку кожної дитини, її самоактивізації у відповідності до індивідуальної неповторності. Теорії «комунікативного виховання»; «педагогіки діалогу»; «антиавторитарного»; «емансипованого» виховання.

25. Поняття про загальні методи, прийоми та засоби виховання, їх історичний розвиток. Класифікація методів виховання в сучасній педагогічній науці.

Методи виховання як науково обґрунтовані способи педагогічно доцільної взаємодії всіх суб'єктів виховного процесу, спрямовані на досягнення мети виховання. Функції методів виховання їх специфіка.

Прийом виховання як деталь методу. Прийоми виховання. Прийоми завтрашньої радості. Класифікація прийомів виховання за рівнями взаємодії педагогів і школярів (А. Бойко). Засоби виховання у широкому і вузькому значенні поняття. Матеріальні засоби виховання. Праця, слово вчителя, педагогічно доцільні діяльність, спілкування, відносини як засоби виховання.

Класифікації та характеристика основних груп методів виховання в сучасній педагогічній теорії. Ознаки класифікацій методів виховання.

Класифікація методів виховання за характером виховної діяльності; на основі джерела отримання узагальненого практичного досвіду; на основі комплексної організації виховних впливів учасників педагогічного процесу.

Класифікація на основі оптимального керівництва виховною діяльністю. Методи формування свідомості особистості, методи організації діяльності і позитивного досвіду поведінки, методи корекції і стимулювання поведінки.

Фактори, що визначають вибір вихователем методів виховання.

26. Загальні поняття про дитячий колектив, його ознаки, структуру та стадії розвитку. Характеристика основних факторів формування дитячого колективу.

Загальні поняття про дитячий колектив, його ознаки, структуру та стадії розвитку. Характеристика основних факторів формування дитячого колективу.

Проблема виховання особистості в колективі в історії вітчизняної педагогіки. Індивідуальний і колективістський підходи до виховання школярів. К. Ушинський про колектив як засіб формування моралі дітей, розвитку їхніх суспільних почуттів.

В.О. Сухомлинський про дитячий колектив. Актуалізація і реалізація потреб особистості в умовах колективу у виховній системі Павлівської середньої школи. «Парна педагогіка» В. Сухомлинського як засіб індивідуального впливу на дитину.

Основні положення теорії дитячого колективу. Поняття «колектив», основні визначення цього терміну. Колектив як група людей (дітей або дорослих), яка є частиною суспільства, об'єднана загальною метою і спільною діяльністю. Ознаки та структура колективу. Первинний колектив як основна ланка загальношкільного колективу. Принципи виховання особистості в колективі.

Динаміка розвитку колективу, етапи (стадії) його становлення. Фактори формування колективу. Форми і методи педагогічної дії з формування позитивного ставлення до колективу. Встановлення, зміцнення і примноження традицій як фактор згуртування колективу. Формування різновікових дитячих колективів. Інтегровані характеристики виховання особистості в колективі. Гуманістичний стиль відносин; відповідальна залежність; розвиток самоврядування та ініціативи.

Сучасні підходи до організації дитячого колективу в умовах Нової української школи: педагогіка партнерства, інклюзивність, проектна та волонтерська діяльність як форми колективної взаємодії.

27. Системно-ціннісний підхід до визначення змісту виховного процесу. Сутність наукового світогляду, його структурні компоненти та рівні розвитку.

Зміст виховання як система наукових, духовних і професійних знань, умінь і навичок, правил поведінки, оволодіння якими забезпечує формування гармонійно розвиненої, суспільно-активної особистості. Природа цінностей виховання. Виховання є процесом введення дитини в систему цінностей. Опредмечення цінностей. Кодекс цінностей за О. Вишневським.

Світогляд як специфічна форма свідомості людини. Структурні компоненти світогляду. Риси наукового світогляду. Основні типи світогляду та його функції. Суспільно важливі функції світогляду.

Вікові можливості процесу формування світогляду особистості школярів. Формування світогляду як процес і результат взаємодії об'єктивних умов життєдіяльності особистості; цілеспрямованого впливу дії соціальних інститутів, виховання. Роль самовиховання у формуванні світогляду.

Етапи формування світогляду. Специфіка формування світогляду в підлітковому віці. Юнацький вік як етап теоретичного пізнання світу, пізнавального ставлення до дійсності, вироблення загальної цілісної картини світу в процесі спілкування із старшими і ровесниками. Компоненти світогляду.

Педагогічні умови ефективності формування наукового світогляду школярів. Основні шляхи формування наукового світогляду. Критерії сформованості світогляду особистості.

28. Актуалізація педагогічних ідей Г. Ващенка в контексті реформування системи національної освіти в Україні.

Г.Г. Ващенко (1878-1967 рр.) – педагог-патріот, основоположник української національної педагогіки нашого часу. Авторська система освіти.

Трактування виховання як національно-соціального феномену. Національний виховний ідеал в педагогічній концепції Г. Ващенка. Обґрунтування категорій «гуманність», «щастя», «справедливість», «свобода» тощо.

Виховна система Г. Ващенка: обґрунтування вихованого ідеалу української молоді, формування національного світогляду, морально-релігійне виховання, виховання волі і характеру, естетичне і фізичне виховання, формування високих патріотичних почуттів на основі героїко-патріотичних національних традицій українського народу.

Актуальність педагогічної спадщини вченого. «Виховний ідеал», «Загальні методи навчання», «Виховання волі і характеру», «Український ренесанс ХХ ст.», «Проект системи освіти в самостійній Україні», «Виховання любові до Батьківщини», «Основи естетичного виховання», «Виховна роль мистецтва», «Виховання статевої чистоти і стриманості», «Роль релігії в житті людства і релігійне виховання молоді», «Виховання пошани до батьків і старших».

29. Вчення К.Д. Ушинського про національний характер виховання людини та його значення для розвитку сучасної школи і педагогіки.

К.Д. Ушинський (1823-1870 рр.) – видатний педагог-демократ, основоположник вітчизняної наукової педагогіки.

Авторська педагогічна система. Трактування виховання як суспільно-історичного явища. Принцип народності як основа педагогічної системи К.Д. Ушинського. Обґрунтування ідеї національного виховання. Рідна мова як основа національного виховання та розумового розвитку. Роль праці у формуванні особистості. Моральне виховання на основі загальнолюдських і національних цінностей. Розумове виховання та розвиток пізнавальних здібностей. Фізичне виховання як необхідна умова гармонійного розвитку. Естетичне виховання засобами народного мистецтва та природи.

Дидактична система К.Д. Ушинського. Психологічні основи навчання. Принципи навчання. Вимоги до уроку та методика його проведення. Розвивальний характер навчання.

Актуальність педагогічної спадщини вченого. «Людина як предмет виховання. Досвід педагогічної антропології», «Про народність у громадському вихованні», «Рідне слово», «Дитячий світ», «Праця в її психічному та виховному значенні», «Про користь педагогічної літератури», «Три елементи школи».

Значення ідей К.Д. Ушинського для розвитку сучасної національної школи.

30. Теорія і практика особистісно-соціального виховання людини у педагогічній творчості В. Сухомлинського.

Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського (1918-1970 рр.), її місце в історії вітчизняної і світової педагогіки.

Методологічні основи науково-педагогічної діяльності В.О. Сухомлинського, системність його педагогічних поглядів.

Найважливіші науково-педагогічні праці: «Серце віддаю дітям», «Павлівська середня школа», «Сто порад учителеві», «Народження громадянина», «Методика виховання колективу», «Батьківська педагогіка» та ін.

Зміст і організація навчально-виховного процесу в Павлівській середній школі. В.О. Сухомлинський про пріоритетне значення морального виховання в діяльності педагогічного колективу, про рушійні сили виховного процесу. Вплив на пробудження і розвиток у дітей кращих моральних, інтелектуальних і естетичних почуттів. Взаємовідносини між особистістю і суспільством.

Внесок В.О. Сухомлинського і педагогічного колективу Павлівської середньої школи у вирішення проблем формування наукового світогляду, трудового, розумового, естетичного й екологічного виховання учнів. Внесок В.О. Сухомлинського в дидактику. Провідні умови навчання.

В.О. Сухомлинський про роль сімейного виховання у розвитку особистості.

Блок «Психологія»

1. Предмет, завдання, методи психології.

Предмет, об'єкт і основні завдання психології. Принципи психології. Напрями, школи та концепції в психологічній науці. Етапи розвитку психології як науки. Значення психологічних знань в практичній діяльності вчителя.

Методи психології. Загальнонаукові методи: теоретичний аналіз і синтез; порівняння і класифікація; систематизація, узагальнення і типологізація; абстрагування і конкретизація; моделювання. Загальнопсихологічні методи: порівняльний, лонгітюдний, метод поперечних зрізів, комплексний, інтерпретаційні (генетичний, структурний, метод шкалування), емпіричні (спостереження, бесіда, інтерв'ю, анкетування, метод експертних оцінок, експеримент).

2. Вікова психологія: зміст, предмет і основні завдання.

Система категорій у віковій та педагогічній психології. Психічний розвиток як особливий вид розвитку. Основні форми та сфери психічного розвитку.

Закономірності психічного розвитку. Поняття про норму психічного розвитку. Кризові, сенситивні та літичні періоди психічного розвитку.

Класифікація методів дослідження у віковій психології за О.Б. Орловим (описові, діагностичні, експериментальні та формуючі).

3. Педагогічна психологія: зміст, предмет і основні завдання.

Педагогічна психологія як психологічна дисципліна. Предмет і завдання педагогічної психології. Вітчизняні підходи до визначення предмету педагогічної психології. Міжпредметні зв'язки з іншими науками. Система категорій.

Поняття соціалізації у системі термінів педагогічної психології. Педагогічна взаємодія як процес спрямованої соціалізації дитини. Внутрішні і зовнішні механізми спрямованої соціалізації.

4. Розвиток психіки та свідомості.

Поняття про психіку та її функції. Рефлекторна природа психіки. Психіка та свідомість. Розвиток психіки і свідомості в еволюції тварин і становлення людини.

Поняття психічної реальності (за В.О. Ганzenом). Основні форми прояву психіки людини та їх взаємозв'язок. Відмінність психіки тварин і людини.

Психіка і мозок. Психіка і свідомість. Свідомість та її структура. Свідоме й несвідоме в психічній діяльності людини. Поняття про несвідоме. Теорії, які пояснюють природу людської психіки.

5. Особистість та особливості її формування.

Загальне поняття про особистість. Психологічні теорії особистості. Структура особистості. Біологічне та соціальне в особистості. Співвідношення понять «людина», «індивід», «особистість» та «індивідуальність».

Активність особистості та її джерела. Спрямованість особистості та її компоненти. Основні фактори та умови формування особистості.

6. Зміст поняття спілкування.

Поняття про спілкування. Структура спілкування та його компоненти (за Г.М. Андреевою). Функції спілкування (за Б. Ф. Ломовим).

Класифікація видів спілкування, їх характеристика. Засоби спілкування.

Механізми міжособистісного сприймання. Значення спілкування в професійній діяльності вчителя.

7. Поняття про групи.

Поняття про групи та колективи. Класифікація колективів та груп. Міжособистісні відносини в групах і колективах.

Поняття про соціально-психологічний клімат. Психологічна сумісність і конфлікт у міжособистісних стосунках. Причини виникнення конфліктів.

Стили поведінки у конфліктній ситуації. Інтимні міжособистісні відносини та масові соціально-психологічні явища.

8. Увага та способи її активізації в навчальному процесі.

Поняття про увагу. Основні характеристики уваги. Фізіологічні механізми уваги та орієнтовний рефлекс.

Основні види уваги. Характеристика властивостей уваги. Розвиток уваги.

Основні етапи розвитку уваги дитини. Визначальні фактори розвитку уваги за Л.С. Виготським.

9. Здібності та можливості їх урахування в навчальному процесі.

Загальна характеристика здібностей людини. Класифікація здібностей.

Характеристика загальних здібностей. Рівні розвитку здібностей та індивідуальні відмінності. Співвідношення загальних і спеціальних здібностей.

Обдарованість. Компенсація здібностей. Майстерність і талант. Геніальність.

Близнюковий метод у дослідженні здібностей.

Розвиток здібностей в навчальному процесі. Основні етапи розвитку здібностей. Роль гри у формуванні здібностей.

10. Пам'ять. Особливості розвитку довільної пам'яті школярів.

Визначення і загальна характеристика пам'яті. Основні механізми пам'яті.

Основні види пам'яті. Класифікація окремих видів пам'яті.

Основні процеси та механізми пам'яті. Основні види запам'ятовування.

Особливості розвитку пам'яті в шкільні роки.

11. Мислення та уява, їх значення в навчальному процесі.

Природа і основні характеристики мислення. Значення мислення.

Види мислення. Рішення складних розумових завдань і творче мислення.

Розвиток мислення в навчальному процесі.

Загальна характеристика уяви і її роль у психічній діяльності. Уява як процес перетворення уявлень. Механізми процесу уяви. Роль уяви в житті людини.

Зв'язок уяви з регуляцією органічних процесів і рухів. Види уяви.

Механізми переробки уявлень в уявні образи. Основні етапи формування уявних образів у школярів.

12. Емоційно-вольова сфера особистості. Особливості виховання та самовиховання волі.

Загальна характеристика та види емоцій. Співвідношення понять «емоції» і «почуття». Основні характеристики емоцій. Основні види емоцій.

Класифікація емоцій. Фізіологічні основи та психологічні теорії емоцій.

Розвиток емоцій і їх значення в життєдіяльності людини. Роль дорослих у формуванні емоцій і емоційних станів у дітей.

Загальна характеристика вольових дій. Характеристики вольових дій. Зв'язок волі і почуттів.

Основні етапи та закономірності формування вольових дій у дитини. Роль свідомої дисципліни у формуванні волі.

13. Поняття про темперамент, необхідність його урахування в навчально-виховній роботі з учнями.

Поняття про темперамент. Основні типи темпераменту та їх психологічна характеристика.

Психологічні характеристики темпераменту і особливості діяльності особистості.

Особливості співвідношення темпераменту і успішності діяльності людини. Врахування особливостей темпераментів у навчально-виховній роботі.

14. Поняття про характер, необхідність його урахування в навчально-виховній роботі з учнями.

Поняття про характер. Структура характеру. Класифікація рис характеру.

Умови формування і методи вивчення характеру.

Особливості формування характеру у дитячому віці. Сенситивний період для формування характеру. Трансформація характеру протягом життя.

Самовиховання. Роль праці у формуванні характеру.

15. Психологічна теорія діяльності.

Поняття про діяльність. Основні поняття психологічної теорії діяльності.

Мета і мотиви діяльності. Структура діяльності. Умови діяльності.

Поняття про операції. Автоматичні дії та навички.

Основні різновиди діяльності, їх розвиток у людини. Знання, вміння, навички та звички.

Діяльність вчителя та формування професійних вмінь і навичок.

16. Спрямованість і мотиви діяльності особистості.

Мотив діяльності. Провідний мотив і мотиви-стимули. Неусвідомлювані мотиви.

Поняття про внутрішню діяльність.

Основні форми спрямованості.

Основні характеристики мотиваційної сфери людини: широта, гнучкість, ієрархізованість.

Психологічні теорії мотивації. Класифікація людських потреб за А. Маслоу. Механізми розвитку мотивів за О.М. Леонтьєвим.

17. Основні етапи формування мотиваційної сфери у дітей і підлітків.

Основні характеристики мотиваційної сфери людини. Роль гри у формуванні мотиваційної сфери.

Мотивація досягнення і уникнення. Особливості прояву мотивів афіліації і влади. Агресія і мотив агресивності. Типи агресивних дій за А. Бандурою. Тенденції до агресії і тенденції до подолання агресії.

18. Психічний розвиток у немовлячому віці.

Період немовляти в сучасних інтерпретаціях. Криза новонародженого. Перехід від новонародженого до немовлячого періоду.

Шпитальність, її природа і прояви. Психічний розвиток у першому півріччі життя.

Основні новоутворення немовлячого віку. Криза першого року.

19. Психологічна характеристика розвитку дитини в ранньому дитинстві.

Предметно-маніпулятивна діяльність як провідний тип діяльності в ранньому дитячому віці.

Розвиток сприйняття, пам'яті, мислення в ранньому віці.

Становлення самооцінки.

Основні новоутворення раннього дитинства. Криза трьох років. Зміст основних симптомів кризи трьох років.

20. Психологічна характеристика розвитку дитини дошкільного віку.

Характеристика провідного виду діяльності в дошкільному віці.

Основні види ігор та їх специфіка. Значення гри для психічного розвитку дитини.

Інші види діяльності дошкільника: образотворча діяльність, елементарна праця і учіння. Їх роль у розвитку психічних процесів і особистості дитини.

Специфіка розвитку пізнавальної сфери дошкільника. Перехід від зовнішніх дій до внутрішніх, розумових.

Розвиток особистості дошкільника. Психологічна готовність дитини до школи. Криза семи років: її сутність і особливості.

21. Психічний розвиток у молодшому шкільному віці.

Загальна характеристика розвитку дитини молодшого шкільного віку.

Соціальна ситуація розвитку дитини молодшого шкільного віку. Проблема зміни місця дитини в системі суспільних відносин.

Навчальна діяльність як провідна діяльність в молодшому шкільному віці. Особливості пізнавальної сфери в молодшому шкільному віці.

Розвиток особистості в молодшому шкільному віці.

Основні новоутворення молодшого школяра. Роль вчителя у становленні самооцінки молодшого школяра.

22. Психічний розвиток у підлітковому віці.

Дискусійні проблеми психології отроцтва. Питання про тривалість і хронологічні межі підліткового віку.

Проблема критичного характеру підліткового віку. Природа кризи розвитку в підлітковому віці. Анатомо-фізіологічна перебудова організму і її вплив на процес розвитку.

Формування нового образу фізичного «Я».

23. Психічний розвиток у юнацькому віці.

Загальна соціально-психологічна характеристика юнацького віку. Самовизначення як базовий психологічний процес в ранній юності.

Навчально-професійна діяльність як провідний вид діяльності у ранній юності. Когнітивний розвиток в юності. Початок реалізації серйозних життєвих планів, вибір професії, пошук свого місця в житті. Розуміння необхідності навчання.

Готовність і фактична здатність до різних видів навчання. Оригінальність мислення. Підвищена інтелектуальна активність.

Психологічні проблеми пізньої юності.

Підсумки віку (психологічні новоутворення). Проблема особистісного розвитку в юності.

24. Учіння як пізнавальна діяльність.

Перехід від учіння до навчальної діяльності. Мотиви учіння. Джерела мотивації учіння. Навчальна діяльність як специфічний вид діяльності. Здібності в навчальній діяльності.

Поняття навчальності та її структура. Вікові особливості навчальності та їх діагностика. Типи навчальності. Психологічні умови формування вміння вчитися. Психологічні питання самоосвітньої діяльності.

25. Психологічні основи професійної діяльності вчителя.

Психологічний аналіз професійної компетентності педагога. Поняття «професійна компетентність педагога». Педагогічні функції вчителя.

Специфіка і структура педагогічної діяльності. Складові структури педагогічної діяльності.

Рівні педагогічних здібностей. Система педагогічних здібностей.

Педагогічна рефлексія. Педагогічна спостережливість.

26. Мотивація педагогічної діяльності та задоволеність педагога своєю професією.

Поняття мотиву. Феномен опредмечення потреби (за О. Леонтьєвим).

Зовнішні і внутрішні мотиви педагогічної діяльності.

Види педагогічної спрямованості вчителя. Основні етапи педагогічної діяльності. Основні суб'єктні характеристики педагога. стиль педагогічної діяльності.

27. Психологічний аналіз педагогічного спілкування.

Психологічні механізми педагогічної взаємодії.

Функції, компоненти і рівні педагогічного спілкування. Порівняльний аналіз ефективних і неефективних прийомів заохочування.

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія в педагогічній діяльності. факторів, які чинять вплив на активність учителя в проблемних педагогічних ситуаціях. Рівні прояву продуктивності в педагогічній взаємодії.

Професійна самосвідомість (Я-концепція) вчителя як діяльність, спосіб поведінки, система дій, спрямованих на себе і на взаємодію з учнями.

28. Стресостійкість як значуща риса особистості вчителя.

Професійна відповідність (придатність) вчителя.

Основні психологічні характеристики професійної відповідності (придатності) педагога: схильність (придатність), готовність і включеність.

Психогігієна, її значення в процесі навчання і виховання. суть психогігієнічної спрямованості навчально-виховного процесу, за С.І. Болтівцем. Процес формування психогігієнічної позиції педагога.

29. Соціальна ситуація психічного розвитку в підлітковому віці.

Психологічний вигляд підлітка. Інтимно-особистісне спілкування з однолітками як провідний вид діяльності в підлітковому віці. Перебудова навчальної діяльності в підлітковому віці.

Види психічних домінант (інтересів) в підлітковому віці (за Л.С. Виготським). Особливості розвитку особистості в підлітковому віці. Психологічна характеристика кризи 12 років.

30. Психологічний портрет вчителя.

Компоненти портрету учителя. Найсприятливіші для педагогічної діяльності якості. Несприятливі якості педагога: невротизм, авторитарні і параноїдальні тенденції, комплекс неповноцінності, надмірна сенситивність і гіперсамоконтроль.

Стиль сучасного педагогічного мислення вчителя. Поняття психологічної стійкості. Авторитет учителя в учнівському колективі

Блок «Основи педагогічної майстерності»

1. Поняття педагогічної майстерності вчителя.

Поняття педагогічної майстерності як комплексу властивостей особистості вчителя, що забезпечують високий рівень самоорганізації професійно-педагогічної діяльності. Педагогічна майстерність як система. Критерії педагогічної майстерності: доцільність, продуктивність, діалогічність, оптимальність, творчість. Рівні оволодіння педагогічною майстерністю: елементарний, базовий, досконалий, творчий.

2. Професійні вимоги до особистості вчителя-майстра. Здібності в структурі педагогічної майстерності.

Комплекс професійних вимог до особистості вчителя майстра: педагогічна гуманістична спрямованість особистості, професійна компетентність, педагогічні здібності, педагогічна техніка.

Сутність та значення педагогічних здібностей (комунікативних, соціально-перцептивних, динамізму, емоційної стабільності, оптимістичного прогнозування, креативності).

3. Зовнішня педагогічна техніка в контексті професійної взаємодії

Зовнішня техніка вчителя як втілення внутрішнього переживання вчителя в його тілесній природі. Управління мовленням, голосом, мімікою, пантомімікою, поставою як інструментами педагогічного впливу.

Вимоги до зовнішнього вигляду педагога: естетична виразність, елегантність, привітність, зібраність, стриманість, відчуття впевненості й гідності, доцільність. Вияв їх в одязі, поставі, міміці, рухах.

4. Внутрішня техніка вчителя як система прийомів управління психічним станом педагога, його творчим самопочуттям.

Сутність і значення внутрішньої педагогічної техніки.

Способи управління психічним станом під час налаштування на публічну діяльність і в умовах її здійснення: виховання доброзичливості й оптимізму, вияв позитивної установки на спілкування; контроль власного фізичного стану (регуляція м'язового напруження, зміна темпу мовлення та рухів); розрядка від негативних емоцій за допомогою створення зони захисного збудження; управління увагою, переключення і концентрація її на меті і надзавданні діяльності; звернення до власного почуття обов'язку; аутотренінг, його етапи, доцільні формули самонавіювання. Важливість для педагога формування саногенного (позитивного) мислення.

5. Педагогічна ситуація і педагогічна задача. Майстерність вчителя у розв'язанні педагогічних задач.

Педагогічна діяльність як ланцюг педагогічних ситуацій. Поняття педагогічної ситуації як фрагмента педагогічної діяльності, що містить суперечності між досягнутим і бажаним рівнями вихованості учнів і колективу.

Педагогічна задача як ланка педагогічної майстерності. Особливості розв'язання педагогічних задач педагогом-майстром.

Етапи розв'язання педагогічної задачі: аналіз ситуації, усвідомлення проблеми і формулювання задачі, розроблення проекту рішення, практична реалізація проекту рішення.

6. Культура і техніка мовлення вчителя.

Функції професійного педагогічного мовлення вчителя, вимоги до нього. Техніка дихання. Голосоутворення, професійні характеристики голосу. Дикція, її тренування.

Культура і виразність мовлення. Інтонаційні вимоги. Образність мовлення, її засоби.

7. Монологічне та діалогічне педагогічне спілкування. Структура педагогічного спілкування.

Типи педагогічного спілкування: діалогічне і монологічне. Поняття діалогічного педагогічного спілкування, його основні критерії: визнання рівності особистісних позицій відкритість і довіра партнерів; домінанта педагога на співрозмовникові і взаємовплив поглядів; модальність висловлювання і персоніфікація повідомлення; поліфонія; двоплановість позиції педагога.

Структура (етапи) педагогічного спілкування (за В. Кан-Каликом): моделювання, комунікативна атака, управління спілкуванням, аналіз і моделювання нової системи взаємодії. Правила, які оптимізують взаємодію на кожному етапі спілкування.

8. Технологія організації педагогічної взаємодії у процесі індивідуальної бесіди.

Індивідуальна бесіда як модель педагогічної взаємодії, її роль у педагогічній діяльності. Гуманістична установка вчителя на бесіду як розвивальну допомогу.

Структура індивідуальної педагогічної бесіди, виокремлення завдань кожного етапу, використання доцільних технік спілкування для забезпечення ефективності взаємодії на кожному етапі бесіди.

Методика контактної взаємодії як технологія забезпечення контакту (за Л.Б. Філоновим), її принципіві положення.

Специфіка організації взаємодії (вибір тактик і очікувані результати) на кожній стадії: накопичення згоди, пошук спільних інтересів, прийняття для обговорення особистих якостей і принципів, виявлення рис, негативних для взаємодії, адаптація партнерів, узгоджена взаємодія.

9. Стильові характеристики педагогічного спілкування.

Стили ставлення педагога до вихованців (за Я. Коломінським) і стилі керівництва (за К. Левіним).

Стили спілкування як основа класифікації стилів спілкування (за В. Кан-Каликом): спілкування на підставі захоплення спільною творчою діяльністю; на основі дружнього ставлення; спілкування–дистанція, спілкування–залякування, спілкування–загравання.

10. Моделі педагогічного спілкування в роботі вчителя.

Моделі педагогічного спілкування (за В.А. Кан-Каликом та І.М. Юсуповим): «Монблан», «Китайська стіна», «Локатор», «Тетерук», «Гамлет», «Робот», «Я сам», «Друг», «Союз». Особливості вияву, причини формування, позитивні і негативні риси та наслідки застосування.

Робота вчителя над формуванням ефективної моделі професійного спілкування.

1. Структура позашкільної освіти в Україні.

Складові структури позашкільної освіти відповідно до статті 5 Закону України «Про позашкільну освіту»: заклади позашкільної освіти; інші заклади освіти як центри позашкільної освіти, зокрема, заклади загальної, середньої, професійної та фахової передвищої освіти; гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі закладів загальної середньої освіти, закладів професійної та фахової передвищої освіти тощо; клуби та об'єднання за місцем проживання; культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші заклади освіти, установи; фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана із функціонуванням позашкільної освіти.

Форми закладів позашкільної освіти (за статтею 12 Закону України «Про позашкільну освіту»), типи закладів позашкільної освіти (відповідно до Переліку типів позашкільних навчальних закладів).

Характеристика комплексних, профільних та спеціалізованих закладів позашкільної освіти (відповідно до статей 1, 12 Закону України «Про позашкільну освіту»).

Нормативно-правове забезпечення позашкільної освіти.

Позашкільна освіта як складова системи безперервної освіти, визначеної Конституцією України. Закони України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про охорону дитинства». Положення про позашкільний навчальний заклад.

Статус та зміст листів Міністерства освіти і науки України та методичних рекомендацій, які стосуються позашкільної освіти.

Організація контролю якості позашкільної освіти.

Внутрішні розпорядчі документи закладу позашкільної освіти.

3. Особливості основних напрямів позашкільної освіти відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту».

Особливості напрямів позашкільної освіти, зазначених у статті 15 Закону України «Про позашкільну освіту»: пластового, скаутського; художньо-естетичного; мистецького; туристсько-краєзнавчого; еколого-натуралістичного; науково-технічного; дослідницько-експериментального; фізкультурно-спортивного або спортивного; військово-патріотичного; бібліотечно-бібліографічного; соціально-реабілітаційного; оздоровчого; гуманітарного.

4. Форми організації позашкільної освіти.

Організаційні форми позашкільної освіти, перелічені у статті 18 Закону України «Про позашкільну освіту» та пункті 15 Положення про позашкільний навчальний заклад: заняття, гурткова робота, клубна робота, дистанційна робота, урок, лекція, індивідуальні заняття, конференція, семінар, читання, вікторина, концерт, змагання, тренування, репетиція, похід, екскурсія, експедиція, практична робота в лабораторіях, майстернях, теплицях, на природі тощо.

Гурток як творче об'єднання дітей, учнівської молоді одного чи різного віку, що ґрунтується насамперед на добровільності, спільності інтересів, спрямованості

на певний вид навчальної та практичної діяльності. Функції (завдання) гурткової роботи. Відмінності між гуртками початкового, основного, вищого рівнів. Комплектування гуртка, його наповнюваність. Тривалість гурткових занять.

5. Представленість географічної тематики в основних напрямках позашкільної освіти.

Спрямованість туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти на залучення вихованців, учнів і слухачів до активної діяльності з вивчення довкілля, світової цивілізації, географічних, етнографічних, історичних об'єктів і явищ соціального життя, оволодіння практичними вміннями та навичками з туризму та краєзнавства.

Спрямованість дослідницько-експериментального напрямку позашкільної освіти на залучення вихованців, учнів і слухачів до науково-дослідницької, експериментальної, конструкторської та винахідницької роботи в різних галузях науки, зокрема, в географічних науках, а також на створення умов для творчого самовдосконалення та виявлення, розвитку і підтримки юних талантів та обдарувань.

Представленість географічної тематики в інших основних напрямках позашкільної освіти (пластовому, скаутському, еколого-натуралістичному тощо).

6. Ділова документація керівника гуртка.

Ділова документація керівника гуртка: журнал планування та обліку роботи гуртка; затверджена в установленому порядку навчальна програма з позашкільної освіти; заяви батьків на зарахування дітей до гуртка; список вихованців гуртка; журнал реєстрації інструктажів із безпеки життєдіяльності; інструкції з безпеки життєдіяльності; конспекти (плани-конспекти) занять; методичні розробки організаційно-масових та виховних заходів із вихованцями тощо.

Орієнтовна структура плану-конспекту заняття: тема; мета та завдання; очікувані результати; методи навчання; тип заняття; форма заняття; обладнання; структура заняття зі стислим описом етапів; завдання до наступного заняття; джерела інформації до заняття.

7. Спільні та відмінні риси уроку в закладі загальної середньої освіти та гурткового заняття.

Орієнтовні критерії для порівняння уроку та заняття гуртка: мета навчального заняття; мотивація освітньої діяльності; склад групи; структура навчального заняття; форми та методи; місце проведення; тривалість навчального заняття; оцінювання результатів; роль та позиція педагога, стиль його взаємодії з учнівською молоддю.

8. Особливості компетентнісного підходу в позашкільній освіті.

Компетентності позашкільної освіти за О. В. Биковською (на прикладі краєзнавчого профілю):

пізнавальна компетентність – оволодіння поняттями, знаннями з краєзнавства, географії, геології тощо; ознайомлення з природними та культурними особливостями рідного краю, країни, світу; набуття знань морально-психологічних якостей, способів організації змістовного дозвілля;

практична компетентність – формування краєзнавчих умінь та навичок, участь у краєзнавчій роботі, оволодіння здоровим способом життя; розвиток уміння змістовно організувати дозвілля засобами краєзнавства;

творча компетентність – набуття досвіду власної творчої діяльності з краєзнавства, розв’язання творчих завдань; формування досвіду взаємовідносин людини з природою, вмінь проведення самостійних наукових досліджень; розвиток дослідницьких, творчих здібностей, системного, просторового і логічного мислення, творчої уяви; формування стійкого інтересу до туристсько-краєзнавчої роботи, потреби у творчій самореалізації та духовному самовдосконаленні;

соціальна компетентність – формування кращих особистісних рис (відповідальність, чесність, працелюбство, самостійність тощо), ціннісного ставлення до себе та до інших, культурного середовища, вміння працювати в колективі; розвиток здатності до професійного самовизначення, творчого становлення; формування громадянської поведінки, патріотизму.

9. Навчальна програма з позашкільної освіти – модель освітнього процесу в гуртку.

Поняття «освітня програма закладу позашкільної освіти», «навчальна програма з позашкільної освіти». Розроблення та затвердження навчальних програм із позашкільної освіти відповідно до Типової освітньої програми закладу позашкільної освіти.

Основні структурні елементи навчальної програми з позашкільної освіти відповідно до чинних методичних рекомендацій щодо змісту та оформлення навчальних програм з позашкільної освіти (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 16.08.2023 № 21/08-330): титульний аркуш; пояснювальна записка; навчально-тематичний план; зміст програми; прогнозований результат; список джерел; орієнтовний перелік обладнання (за потреби); додатки (за потреби).

10. Організаційно-масова робота у закладах позашкільної освіти.

Поняття про організаційно-масову роботу. Педагогічне значення, зміст та форми масових заходів у закладах позашкільної освіти.

Традиційні елементи планів всеукраїнських і міжнародних організаційно-масових заходів з дітьми та учнівською молоддю, які щороку затверджує МОН: Міжнародна географічна олімпіада, Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН України (дослідницько-експериментальний напрям позашкільної освіти), Всеукраїнський конкурс краєзнавчо-дослідницьких робіт у рамках Всеукраїнської краєзнавчої експедиції учнівської молоді «Моя Батьківщина – Україна», всеукраїнські краєзнавчі конференції учнівської молоді (туристсько-краєзнавчий напрям позашкільної освіти) тощо.

Організація та проведення масових заходів різного рівня.

Форми заохочення учасників масових заходів.

1. Інклюзивна освіта як сучасна модель соціального устрою.

Історичне підґрунтя інклюзивної освіти, історія розвитку спеціальної освіти й інклюзії. Визначення понять «інклюзія», «інтеграція», «порушення психофізичного розвитку», «особливі освітні потреби». Основні педагогічні принципи та цінності інклюзивної освіти. Поняття інклюзивної школи як закладу освіти, що адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище. Методи та форми навчання для надання спеціальних послуг відповідно до потреб кожної дитини. Розмежування понять «інтеграція» та «інклюзія». Переваги інклюзивної освіти. Основні категорії інклюзивної педагогіки.

Право на освіту в міжнародних документах: Саламанська декларація та документи ООН і ЮНЕСКО. Законодавство України в галузі освіти дітей з особливими освітніми потребами. Закони України що гарантують права дітей. Нормативні акти у сфері освіти та з питань життєдіяльності осіб з інвалідністю.

2. Характеристика спеціальної освіти та стану впровадження інклюзивної освіти в Україні.

Структура закладів спеціальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Система включення дітей з особливими освітніми потребами до закладів загальної освіти (початкова, основна та середня).

Досвід функціонування спеціальних освітніх закладів в Україні. Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні, ресурсні можливості спеціальної освіти. Основні рівні в організаційній структурі системи управління інклюзивною освітою: органи управління вищого (парламентсько-президентського) рівня, органи управління центрального рівня, місцевого рівня. Основні обов'язки покладені на структурний підрозділ з питань інклюзивної освіти та діяльності ІРЦ функціонуючий в складі Міністерстві освіти і науки України. Складові в структурі соціоосвітнього партнерства у сфері інклюзивної освіти.

Реалізація ідеї інклюзії як однієї з провідних тенденцій сучасного етапу розвитку національної системи освіти.

Ефективність інклюзивного навчання. Застосування мультидисциплінарного підходу в умовах інклюзивної освіти при організації психолого-педагогічного супроводу учнів. Складники успішного впровадження інклюзивної практики. Роль педагога у впровадженні інклюзивної практики.

3. Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивне освітнє та соціокультурне середовище.

Батьки та інклюзія. Співробітництво як основа роботи з батьками. Провідні функції сім'ї: відтворююча, виховна, господарсько-побутова. Батьки дітей з порушеннями психофізичного розвитку як учасники команд супроводу. Роль батьків в оцінюванні розвитку власної дитини з порушеннями психофізичного розвитку. Налагодження стосунків з педагогами та персоналом школи. Допомога громадських організацій та соціальних служб.

Важливість визнання досягнень дитини з особливими освітніми потребами. Сучасна «дитиноцентристська» освітня парадигма та переформатування традиційної практики взаємодії з сім'єю в руслі залучення батьків до навчально-виховного процесу.

4. Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання.

Корекційно-розвивальна робота та її значення у процесі навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку. Загальне поняття про корекцію та компенсацію первинних і вторинних відхилень у розвитку.

Особливості застосування корекційно-розвивальної роботи в інклюзивній школі, залежно від рівня супроводу учнів: використання допоміжних навчальних технологій, методик або їх адаптованих елементів.

Засоби педагогічного впливу на дітей з ООП для успішної реалізації корекційно-розвивальної роботи: зміст, методика, організаційні форми. Корекційно-розвивальний педагогічний процес, його мета і особливості. Фундаментальні положення психології, як основа побудови корекційно-розвиткової допомоги дітям з порушеннями психофізичного розвитку. Розробка індивідуальної програми розвитку, модифікація та адаптація освітніх програм, як важливий компонент готовності педагога до роботи в умовах закладу освіти з інклюзивною формою навчання. Завдання корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзії (медична, психологічна, педагогічна та соціальна допомога).

5. Інклюзивна освіта в Новій українській школі: сутність, основні завдання і принципи.

Інклюзивна освіта та інклюзія як освітня концепція. Інклюзивне навчання. Інклюзивний навчальний заклад. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами в сучасному суспільстві. Основні завдання: удосконалення нормативно-правового, науково-методичного, фінансово-економічного забезпечення; запровадження інноваційних освітніх технологій; забезпечення доступу до соціального середовища та навчальних приміщень; залучення батьків до команди супроводу дитини з ООП.

Принципи розвитку інклюзивної освіти: науковість, системність, варіативність, корекційна спрямованість, індивідуалізація, соціальна відповідальність сім'ї.

6. Психолого-педагогічний супровід інклюзивного навчання та виховання.

Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами як пролонгований та динамічний процес. Системний моніторинг медико-психологічного і психолого-педагогічного статусу дитини в динаміці її психічного розвитку. Створення оптимальних умов щодо ефективності психічного розвитку дитини в соціумі.

Психологічна допомога дітям з порушеннями психофізичного розвитку у вигляді консультування, психокорекції, психологічної підтримки. Психологічна підтримка батьків дітей з особливими освітніми потребами. Організація життєдіяльності дітей з особливими освітніми потребами в процесі соціалізації з урахуванням їх психічних та фізичних можливостей.

7. Організація педагогічного процесу в інклюзивному класі.

Встановлення контакту з батьками та родичами дитини з особливими освітніми потребами. Встановлення контакту з учнем із особливими освітніми потребами. Встановлення контакту з класом, в якому навчається дитина, з класним керівником.

Проведення поглибленої психодіагностики. Ознайомлення фахівців з результатами психологічного обстеження.

Розробка індивідуальної програми супроводу дитини з особливими освітніми потребами командою супроводу. Просвітницька і консультативна робота з педагогами та іншими фахівцями, які працюють з дитиною.

8. Основні завдання інклюзивно-ресурсного центру як провідної установи для забезпечення прав осіб з особливими освітніми потребами на здобуття освіти.

Основні завданнями інклюзивно-ресурсного центру: проведення комплексної оцінки та здійснення системного кваліфікованого супроводу осіб у разі встановлення у них особливих освітніх потреб. Надання рекомендацій закладам освіти щодо розроблення індивідуальної програми розвитку особи; консультування батьків, інших законних представників особи з особливими освітніми потребами щодо особливостей її розвитку.

Залучення педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного центру до засідань команди супроводу в закладах освіти з інклюзивною формою навчання. Надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових та інших послуг дітям з особливими освітніми потребами.

Визначення потреби в асистенті учня та/або супроводі дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі. Визначення рівня підтримки особи з особливими освітніми потребами в закладі освіти та надання необхідної допомоги батькам та педагогам щодо створення необхідних умов для успішної адаптації дитини з особливими освітніми потребами до закладу освіти.

9. Основні принципи та напрями проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи з особливими освітніми потребами.

Комплексна психолого-педагогічна оцінка розвитку особи за письмовим зверненням до інклюзивно-ресурсного центру батьків або інших законних представників особи з особливими освітніми потребами.

Створення під час проведення комплексної оцінки фахівцями інклюзивно-ресурсного центру атмосфери довіри та доброзичливості, врахування фізичного та емоційного стану особи, індивідуальних особливостей її розвитку, віку, мови спілкування тощо.

Проведення комплексної оцінки індивідуально за напрямками: фізичний розвиток, мовленнєвий розвиток, когнітивних процесів, емоційно-вольової сфери, навчальних навичок.

10. Особливості роботи асистента вчителя в класі з інклюзивним навчанням.

Посада асистента вчителя, функції асистента вчителя. Взаємодія з представниками команди супроводу. Напрями діяльності асистента вчителя в закладі освіти з інклюзивним навчанням. Роль асистента вчителя в діяльності команди психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП. Планування роботи асистента вчителя оптимізація діяльності з ведення документації

Характеристика основних документів асистента вчителя: річний план роботи, список здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, індивідуальна програма розвитку, журналі обліку консультацій та просвітницьких заходів, журнал спостережень, портфоліо дитини, щоденний план роботи, журнал обліку методичної роботи.

**9. Джерела інформації
з підготовки до атестаційного екзамену
Основні**

Блок «Педагогіка»

1. Анєнкова І. П., Байдан М. А., Горчакова О. А., Руссол В. М. Педагогіка: модульний курс: навч. посіб. Львів: Новий світ-2000, 2019. 568 с.
2. Зайченко І. В. Історія педагогіки: у 2 кн.: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Кн. 1. Історія зарубіжної педагогіки. К.: Слово, 2010. 624 с.; Кн. 2. Школа, освіта і педагогічна думка в Україні. К.: Слово, 2010. 1032 с.
3. Нова українська школа: путівник для вчителя 5-6 класів: навч.-метод. посіб. / за ред. А.Л. Черній. Рівне: РОІППО, 2022. 168 с.
4. Педагогіка. Навчальний посібник / І.П. Анєнкова, М.А. Байдан, О.А. Горчакова, В.М. Руссол. Львів: Новий Світ2000, 2020. 567 с.
5. Педагогіка. Підручник / Ю.М. Козловський, В.Л. Ортинський, Л.В. Дольнікова. Львів: Вид.-во Львівської політехніки, 2020. 372 с.
6. Педагогіка: підруч. / за ред. І.Ф. Прокопенка. Харків: Фоліо. 2015. 572 с.
7. 25 видатних українських педагогів: підруч. / за ред. А.М. Бойко. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2016. 370 с.

Блок «Психологія»

1. Вікова та педагогічна психологія: підруч. / Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. та ін. Київ: Каравела, 2019. 464 с.
2. Дзюба Т. М., Коваленко О. Г. Психологія дорослості з основами геронтопсихології: навч. посіб. / за ред. В.Ф. Моргуна. Київ: Слово, 2013. 264 с.
3. Загальна психологія: навч. посіб. / Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 296 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія: підруч. Вінниця: Нова книга, 2019. 704 с.
5. Павелків Р. В. Загальна психологія: підруч. Київ: Кондор, 2009. 576 с.
6. Педагогічна психологія: підруч. / Євтух М.Б., Лузік Е.В., Ладогубець Н.В., Ільїна Т.В. К.: Кондор-Видавництво, 2015. 420 с.
7. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова і педагогічна психологія: навч. посіб. Київ. 2017. 548 с.

Блок «Основи педагогічної майстерності»

1. Методичні рекомендації до практичних занять з основ педагогічної майстерності: для студентів усіх спеціальностей / за ред. М.В. Гриньової. Полтава: ФОП Гаража М.Ф., 2020. 143 с.
2. Основи педагогічної майстерності: практикум / Холковська І.Л., Волошина О.В., Губіна С.І. Вінниця: Твори, 2019. 240 с.
3. Теорія і технологія розв'язання педагогічних задач: навч. посіб. / укл. Л.О. Мільто. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 156 с.
4. Топузов О.М., Малихін О.В., Опалюк Т.Л. Педагогічна майстерність: розвиток професійно-педагогічної адаптивності та соціальної рефлексії майбутнього вчителя: навч. посіб. Київ: Педагогічна думка, 2018. 292 с.
5. Філатова Л.С. Педагогічна майстерність: навч. посіб. Харків: ХНПУ, 2021. 90 с.

Блок «Методика позашкільної освіти»

1. Биковська О. В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи : монографія. Київ: ІВЦ АЛКОН, 2008. 336 с.
2. Брижак Н. Ю. Методика гурткової та клубної роботи в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах: навч. посіб. Київ : Логос, 2017. 126 с.
3. Інноваційний розвиток позашкільної освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» : метод. посіб. / за ред. В. В. Мачуського. Івано-Франківськ : НАІР, 2023. 223 с.
4. Копилець Є. В. Структурування компетентнісного змісту позашкільної географічно-красознавчої освіти та методичне забезпечення його засвоєння; Підходи до тлумачення професійної компетентності керівника гуртка географічного красознавства. *Компетентнісне навчання та викладання географії у системі неперервної педагогічної освіти* : колективна монографія / за наук. ред. Л. П. Вішнікіної. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. С. 174-186, 255-263.
5. Методичний путівник керівника гуртка сучасної школи та позашкільця / укл. С. Б. Пітко. Ч. 1. Львів: ЛОІППО, 2019. 35 с.

Блок «Основи інклюзивної освіти»

1. Гриньова М. В., Губарь О. Г. Формування мовленнєвої компетентності молодших підлітків в інклюзивному навчальному середовищі основної школи (перехідному етапі НУШ): навч.-метод. посіб. Полтава. ПНПУ, 2021. 212 с.
2. Колупаєва А., Таранченко О. Інклюзивна освіта. Путівник для педагогів та батьків дітей з особливими потребами. Київ: Кенгуру. 2018. 112 с.
3. Мартиненко І. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ: Кушнір Г. М., 2020. 96 с.
4. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навч. посіб. Київ: ТОВ Агентство «Україна». 2019. 300 с.
5. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підруч. Львів: «Новий світ 2000», 2019. 264 с.

Додаткові

Блок «Педагогіка»

1. Вишневецький О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посіб. для студ. вищ. навч. закл. Дрогобич: Коло, 2003. 528 с.
2. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи: навч.-метод. посіб. / за ред. М. Войцехівського, С. Івашнєвої, О. Фіданян. Київ: Київ. ун-т імені Б. Грінченка, 2021. 420 с.
3. Левківський М. В. Історія педагогіки: навч.-метод. посіб. Київ: Центр учбової ліри, 2016. 380 с.
4. Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Т. Т. Історія української школи і педагогіки: навч. посіб. Київ: Знання, 2006. 447 с.
5. Скорбун І., Слободян Т. Попередження насильства в закладах освіти: метод. посіб. Київ: Здоров'я жінки і планування сім'ї, 2020. 103 с.
6. Тулодзєцький Г., Герціг Б., Графе С. Медіаосвіта в школі та на уроці: основи і приклади / за заг. ред. В. Іванова. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. 405 с.
7. Українська педагогіка в персоналіях: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. У 2-х книгах: Кн. 1. Х-ХІХ століття / за ред. О.В. Сухомлинської. Київ: Либідь, 2005. 624 с.; Кн. 2. ХХ століття. Київ: Либідь, 2005. 552 с.

Блок «Психологія»

1. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 112 с.
2. Максименко С. Д. Психологія особистості: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Вид-во ТОВ «КММ», 2007. 296 с.
3. Партико Т. Б. Загальна психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. 416 с.
4. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасека О. В. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 168 с.
5. Філоненко М. М. Психологія спілкування: підруч. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 224 с.

Блок «Основи педагогічної майстерності»

1. Голік О.Б. Педагогічна майстерність: організаційно-управлінський аспект: навч. посіб. Донецьк: Ноулідж, 2010. 242 с.
2. Кайдалова Л.Г., Щокіна Н.Б., Вахрушева Т.Ю. Педагогічна майстерність викладача: навч. посіб. Х.: Вид-во НФаУ, 2009. 140 с.
3. Педагогічна майстерність: хрестоматія / за ред. І. А. Зязюна. Київ: Вища школа, 2006. 606 с.
4. Словник термінів з курсу «Основи педагогічної майстерності»: для студентів усіх спеціальностей / уклад. М. В. Гриньова та ін.; ПНПУ імені В. Г. Короленка. Вид. 2-ге, доповн. Полтава: Астроя, 2020. 82 с.
5. Теслюк В.М., Лузан П.Г. Основи педагогічної майстерності: навч. посіб. Київ: НАКККіМ, 2011. 304 с.

Блок «Методика позашкільної освіти»

1. Ворона Л. І. Гурток як основна форма організації освітнього процесу в позашкільній освіті. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2021. № 1. С. 9-14.
2. Довідник керівника гуртка ПНЗ / упоряд. О. Клименко, О. Калюжна. Київ : Вид. група «Шкільний світ», 2015. 68 с.
3. Копилець Є. Адаптування навчальних програм із позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого профілю до освітнього процесу в умовах карантину та воєнного стану. *Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України* : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф., 11-12 травня 2023 р. / за заг. ред. О. В. Колотухи. Дніпро : Середняк Т. К., 2023. С. 243-247.
4. Копилець Є. В. Організація освітнього процесу на засадах сталого розвитку за навчальними програмами з позашкільної освіти еколого-натуралістичного та туристсько-краєзнавчого напрямів. *Матеріали І Міжнар. наук.-практ. форуму «Основні цілі стратегії сталого розвитку: проблеми та перспективи», (м. Полтава, 26 вересня 2024 р.)* / за заг. ред. М. В. Гриньової. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2024. С. 399-401.
5. Формування у вихованців позашкільних навчальних закладів базових компетентностей : монографія / за ред. В. В. Мачуського. Харків : «Друкарня Мадрид», 2015. 330 с.

Блок «Основи інклюзивної освіти»

1. Інклюзивна освіта від А до Я: порадник для педагогів і батьків / уклад. Н.В. Заєркова, А.О. Трейтяк. Київ, 2016. 68 с.
2. Інклюзивне навчання: інформаційний посібник для вчителів закладів загальної середньої освіти: навч.-метод. матеріали / Укл. Н. Софій, Ю. Найда. Київ: Спільна допомога, 2019. 68 с.
3. Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі: метод. посіб. / уклад. О.В. Коган та ін. Харків: Друкарня Мадрид, 2019. 110 с.
4. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. А.А. Колупаєвої. Київ: А.С.К., 2012. 308 с.
5. Теорія і практика інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / упоряд. К.М. Бондар. Кривий Ріг. ФОП Чернявський Д.О. 2019. 170 с.

Електронні

Блок «Педагогіка»

1. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського. URL : <http://www.dnpb.gov.ua/>
2. Електронний каталог бібліотеки ПНПУ імені В. Г. Короленка. URL : <http://elcat.pnpu.edu.ua:82/>
3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
4. Нова українська школа. URL: <http://nus.org.ua/>
5. Педагогічна преса. URL : <http://pedpresa.com/>
6. Портал сучасних педагогічних ресурсів. URL : <http://www.intellect-invest.org.ua/>

Блок «Психологія»

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підр. Київ : Центр учбової літератури, 2009. URL : http://www.cul.com.ua/preview/Zagalna_Psihologia-Variy.pdf
2. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011. URL : <http://eknigi.org/psihologija/144156-vikova-ta-pedagogichna-psixologiya.html>
3. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. URL : <http://www.twirpx.com/file/412238/>
4. Партико Т. Б. Загальна психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. URL : <http://www.twirpx.com/file/794383/>
5. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2005. URL : <http://studentam.net.ua/content/category/24/155/86/>

Блок «Основи педагогічної майстерності»

1. Витоки педагогічної майстерності. Журнал. URL: <https://sources.pnpu.edu.ua/>
2. На урок. URL: <https://naurok.com.ua/>
3. Педагогічний такт учителя. URL: https://pidruchniki.com/90497/pedagogika/pedagogichniy_takt_uchitelya
4. Поняття та особливості педагогічної майстерності. URL: https://studopedia.net/4_69253_ponyattya-ta-osoblivosti-pedagogichnoyimaysternosti.html

Блок «Методика позашкільної освіти»

1. Комунальний заклад «Полтавський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді Полтавської обласної ради». URL: <https://www.poltavatourcenter.pl.ua/>
2. Національний центр «Мала академія наук України». URL: <https://man.gov.ua/>
3. Позашкільна освіта. Навчальні програми. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/>
4. Позашкільна освіта: проблеми, пропозиції та нові формати роботи. URL: <https://eo.gov.ua/pozashkilna-osvita-problemy-propozytsii-ta-novi-formaty-roboty/2023/09/19/>

Блок «Основи інклюзивної освіти»

1. Інклюзивне навчання. МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>
2. Ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти. URL: https://rcpio.ippo.kubg.edu.ua/?page_id=100
3. Інклюзивна освіта. URL: https://osvita.ua/school/inclusive_education
4. Інклюзивна освіта. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені М. Ярмаченка НАПН України. URL: https://ispukr.org.ua/?page_id=331